

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2012. március
XIX. évfolyam 1. szám

Az ajtók fölött mulatozó faragott puttók talán még emlékeznek a hosszú hajú idős vendégre, aki rántott békacombot vacsorált, majd leült a zongorához. A háziak tudták, hogy mi a művész legkedvesebb eledele. Franciska asszony nem hiába készült erre az estére. A maestro a régi barátság kedvéért Beethoven Holdfény-szonátájával, majd Chopin: Berceusével ajándékozta meg a nagyműveltségű Varga családot.

A kertvárosi villasor utóbb még egyszer láthatta Liszt Ferencet, aki immár néhány növendékével érkezett az olasz hangulatú nyaralóba. A művész négykezes

játékot kezdeményezett: saját kezűleg felírta egy-egy papírlapra a jelenvolt tanítványok nevét. A ház leánya, Vilma – ugyancsak a mester tanítványa – kalapból kihúzta az egyik papírlapot. A szerencse Thomán Istvánnak kedvezett, aki boldogan ült le Liszttel a zongorához.

Az ajtók fölött mulatozó faragott puttók, akiknek védelmében később időskorúak éltek, majd úttörők, ma pedig óvodások zengik be a termeket, most is emlékeznek Varga Vilmára, a Budai Zeneakadémia későbbi kiváló tanárnőjére, aki egy egész művészgenerációt nevelt a Liszt-kultusz nemes hagyományának ápolására. □ *Rojkó Annamária*

Állami elemi és polgári iskolák építése Ujpesten, 1902-ben

„Az ujpesti ujonnan épült áll. elemi iskolák berendezése tárgyában hirdetett pályázatra összesen 12 ajánlat érkezett a közoktatásügyi minisztériumhoz. Az ajánlatok közül Bernhardt Rezsőé Brassóból és Varga Anzelmé Ujpestről a legkedvezőbb, amennyiben a 34950 koronával előirányzott munkát az első 22340 koronáért, a második pedig 25479 koronáért ajánlkozik elkészíteni. Az ajánlatok fölött a vallás- és közoktatásügyi miniszter csak a műszaki osztály felülbírálata után fog dönteni. Reméljük, hogy a műszaki osztály s a miniszter is tekintetbe veszik az ujpesti ipar sanyaru helyzetét, s ha különben az ujpesti vállalkozó ajánlata a többi feltételekkel megfelel, a háromezer korona különbözet miatt nem fogják a munkát a brassói vállalkozónak adni.” (Közérdek, 1902. február 20.)

„Tudvalevő dolog, hogy Ujpest községe ezelőtt két évvel arra kötelezte magát, hogy az állam által építeni szándékolt hét nagyobb arányú iskolaépület számára a telkeket sajátjából szerzi be és a közoktatásügyi minisztériumnak adományozza és átadja, de kikötötte magának, hogy mindegyik telket csak akkor fogja átadni, a mikor azon a kincstár az építkezést már megkezdeni óhajtja. Eddig már négy ily telek lett átadva s a közoktatásügyi minisztérium által be is építve, most pedig a miniszter a tanfelügyelő utján felszólította a községet, hogy a váciut külső részén, valahol a villamossági gyár telepéhez közel egy megfelelő telket adjon át, egy ötödik iskola felépítése céljából.” (Társadalmi Lapok, 1902. május 4.)

„A közoktatásügyi kormány a Szénatérren [ma: Tanoda tér] felépült új iskolák közül, majdnem 800 négyzetméter területen, a saját jószántából és költségén aszfalt járdát csináltat. A járdakészítés munkálataival Schreiber Gyula bízott meg.” (Közérdek, 1902. június 6.)

„Községünk kulturális fejlődését legközelebről érdeklő esemény polgári fiuisko-

lánknak ez idei tanév megnyitása. A Ferencz József-téri [ma: Tanoda tér] palota kolosszus magasabb fele közoktatásügyi kormányunk áldozatkészségéből, a polgári fiuiskola számára épült. A hatalmas palotát környező utcák szerény épületeivel mintha összhangba olvadna az egyszerű magyar stilben épült iskola. De annál kellemesebb – mondhatnók meglepő látványt – nyújt az intézet belseje. A világos és széles folyosókról megfelelő tágas tantermek nyílnak. Óriási rajzterem, különféle szertárak, könyvtárhelyiség, tanácsterem, tanári szobák és gyönyörű igazgatói lakás van benne elhelyezve praktikus beosztással. Az iskola felszerelése a czélszerűség szemmel tartása mellett is igen diszes. Van az iskolának saját vízvezetéke és gázvilágítása, stb. Végül a diófa-utcái [ma: Kassai utcai] szárny párhuzamos vonalában áll az eddig nélkülözött hatalmas tornaterem.” (Közérdek, 1902. szeptember 11.)

„Grünberger Ármin Béla ujpesti lakos Rákóczy-utca [ma: Perényi Zsigmond utca] 34. sz. a. házát néhány év előtt kibérelték iskolai czélokra, ott a közfalakat kidobták s az egész épületet a czélnak megfelelően átalakították. Az egész idő alatt Grünberger és annak halála után örökösei pontosan megkapták a házbért, de az idén, midőn az iskola kellő felmondás után kihurczolkodott és a Toldy-utcái [ma: Langlet Waldemar utca] új iskolaépületben elhelyezkedett, nem volt senki, a ki a kibontott közfalak felépítésére, és a bérleménynek régi állapotába való visszahelyezésére vállalkozott volna. Grünberger Ármin Béla örökösei legutóbb Ujpest község előljáróságához fordultak oly kérelemmel, hogy a község, mely eddig az iskolák helyiségeiről gondoskodott, állíttassa vissza házukat a régi állapotba. A község előljárósága e hó 13-án tartott ülésén Grünberger Ármin Béla örököseinek ezen kérelmét elutasította, mert nem a község bérelte ki a házat iskolai czélokra.” (Társadalmi Lapok, 1902. november 16.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelhetlen elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÓRÓS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KÓRÓS ANIKÓ
KRIZSÁN SÁNDOR
DR. SALLAI JÁNOS
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BARTA FLÓRA *egyetemi hallgató*
BAZSÓ GÁBOR *tudományos munkatárs (Kulturális Örökségvédelmi Hivatal)*
BERDA JÓZSEF *költő*
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár*
gimnázium-igazgató
KADLECOVITS GÉZA *helytörténet-kutató*
DR. KRISKA GYÖRGY *egyetemi adjunktus (ELTE)*
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
LŐRINCZ RÓBERT *könyvtáros*
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró, szerkesztő*
DR. SZERÉNYI ANTALNÉ *tanár*
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-gyűjtemény-vezető*
VARGA KÁROLY *nyug. MÁV fémérnök-főtanácsos*
VILLÁNYI GERGELY *egyetemi hallgató*

Kiadja:
Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2012. március
XIX. évfolyam 1. szám

A Varga-villa (részlet)

- 1 ROJKÓ ANNAMÁRIA *A Varga-villa vendége*
-
- Múltidéző**
- 2 *Állami elemi és polgári iskolák építése Újpesten, 1902-ben*
Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
-
- Tanulmány**
- 4 DR. SZERÉNYI ANTALNÉ *65 éve nyílt meg az Újpesti Városi Kereskedelmi Középiskola*
-
- Közlemények**
- 7 LŐRINCZ RÓBERT *Az első fényképek Újpestről*
- 9 BAZSÓ GÁBOR *Varga Ferenc professzor nyaralója*
- 11 VILLÁNYI GERGELY *Sheffieldtől Újpestig, 1. rész: A labdarúgás kezdetei*
- 14 VARGA KÁROLY *Az Újpesti Hajójavító Műhely története*
- 16 *Beszámoló az újpesti Világosság páholy működéséről, 5. rész. Közreadja KADLECOVITS GÉZA*
- 19 KADLECOVITS GÉZA *Egy sportegyesület, három név, száz esztendő...*
- 20 KRIZSÁN SÁNDOR *„Újpest-Központ végállomás!”, 6. rész: Forgalmi és városképi változások (1987–1989)*
- 23 BARTA FLÓRA *Alkalmi vers a festőbőz*
- 23 BERDA JÓZSEF *Rajongás*
- 24 DR. KRISKA GYÖRGY *Információs tábla avatása a Dunakeszi-tőzegtavaknál*
-
- Híres újpestiek**
- 26 HIRMAN LÁSZLÓ *Dr. Istvánffy Ernőné Miklós Margit*
-
- Interjú**
- 29 SZÖLLŐSY MARIANNE *Egy újpesti képviselő a '30-as évekből*
-
- 32 **Helytörténeti hírek**

DR. SZERÉNYI ANTALNÉ

65 éve nyílt meg az Újpest Városi Kereskedelmi Középiskola

Két évvel a második világháború befejezése után Újpest nemcsak a múltat akarta lezárni, hanem megérezte a jövő fejlődés irányát, és ehhez igazodva nagy lépést tett mind gazdasági, mind társadalmi téren. Nem riasztották vissza az előre nem látható nehézségek, új középiskolát alapított akkor, amikor Budapest és az egész ország még a háború okozta sebek gyógyításával foglalkozott.

1947 kora tavaszán véget ért az újpesti iskolarendszer bővítése érdekében évtizedek óta húzódó vita. Újpestnek nemcsak az általános műveltséget biztosító gimnáziumra volt szüksége, hanem olyan szakirányú közoktatási intézményre is, amely az új gazdasági élet számára képez szakembereket. Ennek érdekében Újpest megyei város képviselő testülete 1947. február 12-én tartott rendkívüli közgyűlésén határozatot hozott egy gazdasági jellegű középiskola felállításáról. Megalakult az Újpesti Városi Kereskedelmi Középiskola. A közgyűlés határozatát a kereskedelem- és szövetkezetügyi miniszter 1947. május 27-én hagyta jóvá. Ez az iskola a mai Berzeviczy Gergely Közgazdasági és Két Tanítási Nyelvű Külkereskedelmi Szakközépiskola jogelődje volt.

Amíg idáig eljutottunk, többször változott az iskola neve, és többször változott az elhelyezése anélkül, hogy eredeti célkitűzései és szelleme megváltozott volna. Ez az iskola volt kereskedelmi középiskola, közgazdasági gimnázium, közgazdasági technikum, közgazdasági középiskola, közgazdasági szakközépiskola. Alapkövetelményeit és alapjelleget azonban mindig megőrizte, ugyanakkor rugalmasan alkalmazkodni tudott a gazdasági életben bekövetkezett változásokhoz. A nappali képzés mellett, egészen 2004-ig, esti és levelező tagozaton felnőttoktatás is folyt.

Megalakulásakor csak virtuális iskola volt. A város kijelölt egy 1200 négyszögöles

területet a felépítendő iskola helyéül a mai Szent László tér környékén. Ezt azonban később más kulturális célokra használták fel, mert sem az állam, sem a város, sem egyetlen más szerv sem tudta vagy akarta vállalni a szoros értelemben vett fenntartási költségek mellett egy új iskolaépület felállításának finanszírozását.

Hol kezdte akkor működését az új iskola?

Ideiglenesen az Újpesti Fa- és Fémipari Szakiskola (a mai Újpesti Két Tanítási Nyelvű Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium) Corvin utcai szárnyában kapott öt termet. A földszinten volt az 1. a osztály, a gépíróterem és a tanári szoba, az első emeleten az 1. b osztály és az iroda. Alkalmanként használhatták az iskola tornatermet.

Az iskola iránti nagy igényt mutatja, hogy az első tanévre 95 tanuló iratkozott be, 25 fiú és 70 leány. Az 1947/48-as tanév két első osztállyal indult.

Az iskola első igazgatója dr. Szondi László volt. A visszaemlékezések szerint elévülhetetlen érdemei voltak az iskola létrejöttében és megszervezésében. 1948. február 23-án lemondott állásáról, mert a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban kapott beosztást. Az igazgatói teendőket ideiglenesen Holló István kereskedelmi középiskolai helyettes igazgató látta el. A megüresedett igazgatói állást a felügyelő bizottság 1948. április 8-án tartott ülésén a vidékről Pestre pályázó dr. Péterfy Károly kereskedelmi középiskolai tanárral töltötte be. Az iskola első dolgozói Fazekas József, Piller Adrienn és dr. Szerényi Antalné okleveles középiskolai tanárok, Brunári Ferenc, dr. Haraszi Sándor, Nagy László és Sikter László hitoktatók, valamint Balázs Erzsébet irodatiszt és Fazekas Kálmánné altiszt voltak.

Évről évre nőtt a tanulók létszáma, és ezzel együtt növelni kellett az oktatók létszámát is. Szó sem volt már új épületről, megint

egy másik intézmény biztosított helyet a gyarapodó kereskedelmi iskolának.

1949. szeptember 1-jétől négy évig a Könyves Kálmán Gimnázium második emelete fogadta be a tanulókat és tanárokat. 1951-ben itt tartották az első érettségi vizsgát. Kilencc tárgyból kellett érettségizni a tanulóknak: politikai gazdaságtan, üzemi tervezéstudás, számvitel, matematika, technológia-anyagismeret, gazdasági földrajz, magyar nyelv és irodalom, történelem és idegen nyelv (angol vagy német).

Az egyházi intézmények állami kézbe vétele után megüresedett a Baross utca 72. szám alatti fiú árvaház. A hosszabb ideje üresen álló, meglehetősen elhanyagolt állapotban lévő épületben helyezte el a kerületi tanács a régóta helyhiánnyal küszködő kereskedelmi iskolát.

Új korszak kezdődött ekkor. Az átvétel időpontjában az épület iskolai célú használatra kevésbé volt alkalmas. Komoly átalakításokat kellett végezni. Ennek eredményeképpen a tanterem mellett gépiróterem, tornaterem, könyvtár kialakítása is lehetővé vált, sőt néhány év múlva kisebb átalakítások eredményeképpen még egy tanteremmel, orvosi szobával, KISZ-szobával, gondnoki irodával is gazdagodott az épület.

Az iskola fejlesztése dr. Jobb Ferencné (Bokor Artúrné) igazgatósága alatt történt, aki 1951-től 60-ig volt az iskola vezetője.

Az ismeretlenségből egyre jobban kiemelkedő kereskedelmi iskola nevet is választott magának. 1956. március 18-án felvette a 20. század elején működő pedagógus, Berzeviczy Gizella nevét. A névadó ünnepségen megjelentek Berzeviczy Gizella leszármazottai: leánya és unokája, valamint még életben lévő kortársai, barátai. Berzeviczy Gizella emlékére minden évben Gizella napon nagyszabású kulturális és sportrendezvényeket szervezett az iskola KISZ-vezetősége.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei az iskola épületében nem tettek kárt, de a forradalom bukása után a tantestület egyik matematikatanárát, Fazekas Józsefet megfosztották tanári állásától és börtönbüntetést is szenvedett.

Az iskola megalapítása óta képezett könyvelőket, vállalati tervezőket és statisztikusokat.

1964-től szakközépiskolaként működött, és további képezéseket is adott: gépiró, gyorsíró, igazgatási ügyintéző és középfokú jegyzőkönyvvezető.

Az iskola igazgatója ezekben az években Gorodi Lászlóné volt, aki az 1960-ban nyugdíjba vonult dr. Jobb Ferencné váltotta fel. Ő elsősorban a szoros értelemben vett oktató-nevelő munkát helyezte előtérbe, de a széleskörű szakképzés mellett az iskolában mindig élénk kulturális, sport- és szabadidős tevékenység is folyt. Működött irodalmi szakkör, orosz szakkör, statisztika szakkör, fotóklub, sportklub, természetjáró szakosztály, énekkar, színtársulat csoport. Az iskolának 60 bérlete volt a Nemzeti Színházba, az Erkel Színházba és a Vígszínházba.

1962-ben bővíteni kellett a tantestületet. Ekkor került az iskolába dr. Hegedűs Oszkárné, aki a gazdasági tárgyak kiváló szakemberének bizonyult, és aki nagy ambícióval látott munkához. Tisztelte a fiatalok lelkesedését, kezdeményező készségét, a legújabb dolgok iránti lelkesedését, és ezzel lendületet adott az iskolai életnek. 1975-től ő lett az iskola igazgatója. Bátor kezdeményezéssel, akadályokat legyőző erős akarattal, szívós kitartással sikerült elérnie, hogy a Berzeviczy Közgazdasági Szakközépiskola a fővárosi oktatás egyik jelentős hatású intézményévé vált. Évről évre folyamatosan nőtt az ide jelentkező tanulók létszáma. Nemcsak Budapestről, hanem Dunakesziről, Fótról, Gödről, Szödöről, Mogyoród-ról, Veresegyházi-ról is jártak be, de a Dunántúlról is akadt tanuló.

Mivel új iskolaépületre nem lehetett számítani, a meglévőt kellett bővíteni és modernizálni. Első lépés volt a fűtés korszerűsíté-

Az iskola épülete a Baross utcában

tése és az elektromos vezetékek cseréje. Ezt követte a tetőtér beépítése, ezzel új tantermek kialakítása. Így lehetővé vált további két tanterem számítógépekkel történő ellátása, és ezzel a számítógépes oktatás nagymértékű korszerűsítése.

Dr. Hegedűs Oszkárné igazgatónő fontosnak tartotta, hogy a pedagógiai környezetben túlmenően jó kapcsolatot alakítson ki a kerület vállalataival. A szakközépiskolák tanulói számára kötelezően előírt nyári szakmai gyakorlatokat túlnyomó részt ezekben az üzemekben végezték a tanulók. A cél az volt, hogy a diákok a gyakorlati életben megismerjék egy vállalat belső struktúráját, a gazdaságban elfoglalt helyét és kapcsolatrendszerét más hasonló jellegű vállalatokkal. Ezek a nyári szakmai gyakorlatok nemcsak az elméleti tudás gyakorlati alkalmazását tették lehetővé, hanem kedvezően befolyásolták a későbbi elhelyezkedést is. Ezen túlmenően szorosabb kapcsolat is kialakult több vállalat és az iskola között. Közös kulturális és sportprogramokat szerveztek, és az üzemek alkalmanként az iskola fejlesztéséhez is nyújtottak segítséget.

A külső változásokkal egy időben a modernebb iskolapolitika is teret nyert. Új tantárgyak oktatása kezdődött. Az idegen nyelvek közül lehetett választani továbbra is az orosz, valamint az angolt, a franciát és a németet. 1983-ban beindult a külkereskedelmi ügyintéző, üzletkötő, idegen nyelvi levelező képzés.

1993 márciusában az iskola felvette Berzeviczy Gergely nevét. Berzeviczy a felvilágosodás korának jelentős közgazdásza volt. Polgári törekvései és a magyar közgazdasági gondolkodást megalapozó munkássága kiemelkedő jelentőségű volt a tudományban és a történelemben. Minden évben a Berzeviczy-napok keretében házi versenyekkel, ünnepséggel idézik fel emlékét.

A korszellemnek megfelelően nyitottabbá vált az iskola. Létrejött a diákönkormányzat. Dr. Hegedűs Oszkárné igazgatónő szívügyének tekintette, hogy az iskola mindig mindenben az élvonalban legyen. Arra biztatta tanítványait, hogy nemcsak tantárgyi versenyeken vegyenek részt, hanem minden alkalmat ragadjanak meg, ahol tehetségüket, ügyes-

ségüket bemutatathatják. Az iskola tanulói igen szép eredményeket értek el az iskola szakjellegével összefüggő versenyeken (külkereskedelem, áruszállítás, világgazdasági alapismeretek) és a közismereti tárgyakhoz kapcsolódó területeken. A teljesség igénye nélkül néhány példa: Édes anyanyelvünk sátoraljaújhelyi döntőjén országos második helyezés, Kazinczy szépkiejtési verseny országos döntőjén dicséret, angol nyelvű drámaversenyen országos első helyezés, diákszínjátsszók budapesti versenyén második helyezés, országos protokoll verseny budapesti első, országos második helyezés.

A mai modern élet megkívánja, hogy a tanulók szakmailag felkészültek legyenek, és ismereteik folyamatosan lépést tartsanak a fejlődéssel. Ehhez elengedhetetlenül szükséges legalább egy idegen nyelv magas szintű ismerete.

A rendszerváltozás után lehetőség nyílt két tanítási nyelvű iskolák létesítésére. Ezt a lehetőséget megragadva a 2000/2001-es tanévtől öt évfolyamos, angol nyelvi előkészítéssel történő két tanítási nyelvű oktatás kezdődött angol és magyar nyelven. Ez azt jelenti, hogy a nulladik, azaz 9. évfolyam a nyelvi felkészítés éve. A tanulók néhány óra magyar nyelvtan és matematika mellett heti 20 órában tanulnak angolul. A 10. évfolyamtól kezdve angol nyelven tanulják a történelmet, a civilizációs és a gazdasági ismereteket, valamint a közgazdasági marketing alapismereteket. Lehetőség nyílik emelt szintű második idegen nyelv tanulására is.

Az iskolában régi hagyomány külföldi utak szervezése. A tanulók jelentős része járt az egykori Szovjetunióban, Francia- és Németországban, Angliában, diákcserevel Olaszországban, és megfordultak a környező országok magyarok lakta vidékein is: Kárpátalján, Székelyföldön, Szlovákiában és Ausztriában.

2008 januárjában váratlanul elhunyt dr. Hegedűs Oszkárné igazgató. Halálával nagy űrt hagyott maga után, hiszen 33 évig állt az iskola élén, és vezetése alatt az iskola hatalmas fejlődésen ment keresztül. Minden tanulójaiban meglátta az értékes embert, és mindig híve volt a jövőt szolgáló új elképzeléseknek.

Ezen az úton viszi tovább az iskolát egykori helyettese, ma az iskola igazgatója, Koronkáné Járai Annamária. □

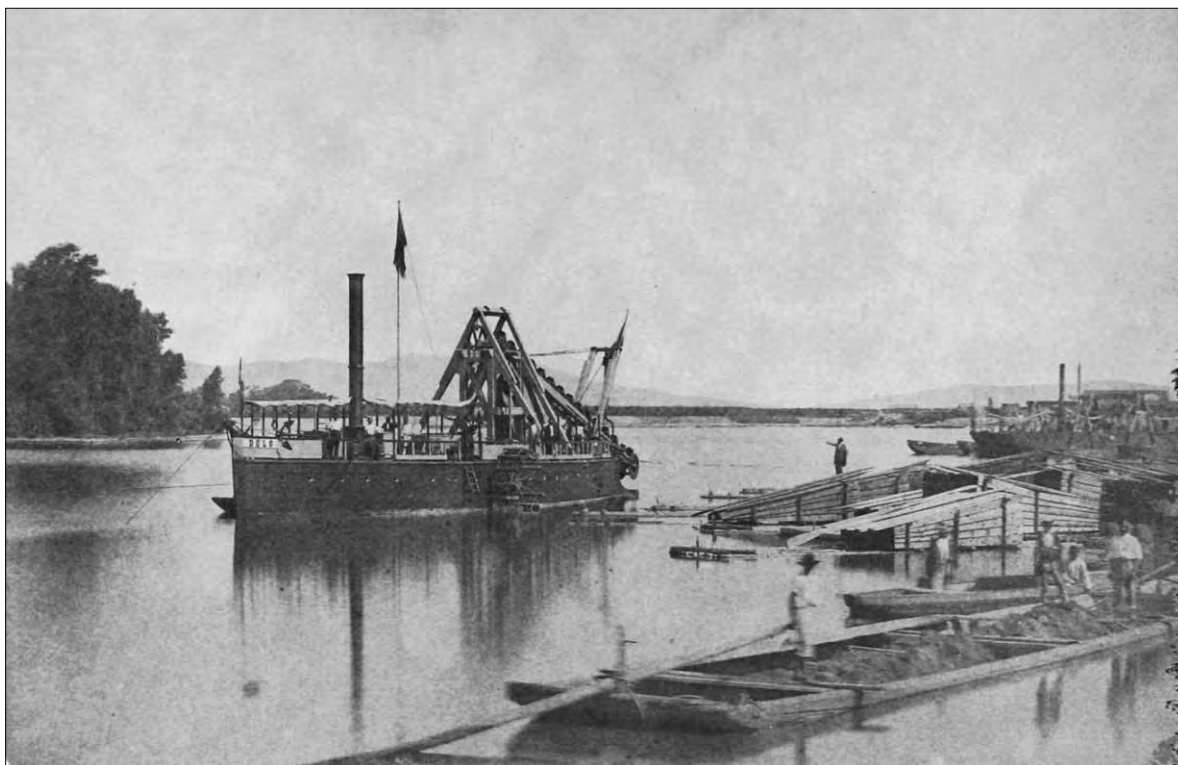
LŐRINCZ RÓBERT

Az első fényképek Újpestről

A világ első fennmaradt fényképe a francia Nicéphore Niépce nevéhez fűződik, aki 1826 körül elsőként tudott kémiai úton (júdeai aszfaltra) rögzíteni lencsék által vetített képet. A közel nyolc óra hosszat tartó, heliográfiának nevezett eljárása még természetesen igen rossz minőséget eredményezett, a képrögzítés lehetőségeinek kísérletezése azonban rövidesen rohamos fejlődésnek indult. A magyar fotótörténet kezdetének 1840. augusztus 29-ét tartjuk. Ekkor, a Magyar Tudós Társaság ülésén, két dagerrotípiát (ezüstözött rézlemezre exponált felvételt) készítve Vállas Antal mutatta be, hogyan lehet képet alkotni a fénysugarak segítségével egy fényérzékeny nyersanyagon. A folyamatosan korszerűsödő eljárások hatására egymás után nyíltak a fényképész műtermek Pesten és Budán, majd Erdélyben

is. A bonyolult, nagy felkészültséget igénylő munka kezdetben csak beltéri fényképezést, főleg portrék készítését tette lehetővé. A külső helyszínen rögzített felvételekhez a fotográfusoknak szinte egy teljes laboratóriumot kellett magukkal szállítani, így erre a feladatra csak nagyon kevesen vállalkoztak. Az első kimerészkedő „pionírok” közé tartozott a budai műtermet üzemeltető Heidenhaus Ede, akinek 1859-ben készített képsorozata a Pest-Budáról fennmaradt első fényképeket tartalmazza. A kollódiumos üveglemezre készült képek papírmásolatait 1960 körül Osterlamm Károly könyvkereskedő adta közre, s így vált lehetővé, hogy ma a Kiscelli Múzeum, valamint a Nemzeti Múzeum gyűjteményében is megtalálható belőlük egy-egy sorozat. A közelmúltban nagy örömmel fedeztem fel ezek között két olyan felvételt, amely szűkebb páttriánkat, Újpestet, pontosabban annak

Az újpesti kikötőt ábrázoló fénykép (BTM Kiscelli Múzeum)

akkoriban kialakított kikötőjét ábrázolja.* A fentiek ismeretében bátran kijelenthetjük, hogy a képek a legelső Újpesten készült fotográfiák.

Az újpesti téli kikötő kialakítása 1857 tavaszán kezdődött a Népsziget (akkori nevén Pesti sziget) északi csúcsa és az újpesti Duna-part közötti zárógát megépítésével. A dunai hajók téli pihenőhelyének szánt, 1863-ra teljesen elkészült kikötő létrejött és működése a település fejlődése szempontjából a legjelentősebb tényezők egyike volt, hisz rövidesen idevonzotta a hajóépítő cégeket, és később jelentős teheráru- és személyforgalmat is lebonyolított. A „hajótelelő” megálmodójának, gróf Széchenyi Istvánnak egy kevésbé ismert, 1836-ban a Társalkodó című lapban közölt leveléből idézünk, melyben az általa javasolt helyszín, az újpesti (akkoriban még káposztás-megyeri) Duna-ág alkalmassága mellett érvel.

„A Pest-városi sziget, mely a vácz uton levő határkorcsmának átellenében fekszik, némi nagy elsőségekkel látszik a fentebb érintett célra a természettől ellátva lenni. »Valódi központtá« azonban csak tetemesb költség és józan mesterség által válhatik. S ugyanis azon folyamág, mely a sziget s a városhatári s káposztás-megyeri part közt létezik, oly széles, oly mély, s a sziget lejtőssége oly alkalmas, hogy hajó-lebocsátásra annál célirányosb helyet találni ugyan nem volna könnyű. [...] A pesti sziget azonban partközi folyam-ágával együtt rettenetesen ki van téve a jég árjának, jég dühének. Miből kézzel foghatólag az következik, hogy az érintett sziget csak úgy lenne használható, vagy jobban mondva, csak úgy felelhetne meg központi céljának, ha felsőbb része megerősítenék oly magasra, erősre s oly terjedésre feltöltetnék, mint a mennyi szükséges lenne az épített s építendő hajóknak minden »hozzátartozóikkal« együtt bátorságba helyezettetésére, és ha oly hatalmas keresztgáttal kapcsolatnék egybe a sziget a parttal, hogy a volt folyam-ágbul biztos öböl válnék, mi a szigetet félszigetté, a Duna ágát pedig kikötővé s bátor telelővé változtatná. [...] Thurn Károly úr, a sziget jelen bérlője, legnagyobb készséget mutatott a társaság céljai iránt; a város részéről pedig a nemes tanács és érdemes választott polgárság több ízben bizottságot

küldvén ki e tárgy végett, tettleg bizonyítá, mennyire pártolja azt, midőn gróf Károlyi István, mint illető fél, szokott lelkesedésével ígérére hathatós hozzájárulását...[...] Mert hogy az egész elmaradjon, s alkalmas helyet másutt kelljen keresni, azt nem hihetem. [...] Bár engedné a város nekem át! Alig szeretném eszközölni valaminek végbevételét annyira. Rendes hajógyár, kikötő, biztos telelő, oly közel Pesthez! [...] Valóban semmi sem eshetnék lelkemnek édesebben, mint ha illyféle practicai műhelynek eszközlője én lehetnék!”**

A „legnagyobb magyar” valóban az ügy élére állt. Hosszú ideig folytatott eredménytelen küzdelmet a hatóságokkal, végül dédelgetett terve több mint húsz évvel később, még 1860-ban bekövetkezett halála előtt megvalósult.

Az 1859-ben készült két újpesti kép a közel hat évig tartó építkezés egy-egy munkafolyamatát örökíti meg, medert mélyítő kotróhajóval, partot építő munkásokkal. Elképzelhető, hogy a Heidenhaus-képek keletkezésében szerepet játszott a Duna Gőzhajózási Társaság is, hisz a sorozat felvételeinek egy része a DGT pesti működésének helyszíneit mutatja. Ezek tehát az újpesti kikötő első képes ábrázolatai, nem pedig az az 1867-es rajzmetszet, melyet eddig annak tartottunk. □

*A képek eredeti címei: Újpesti kikötő-keleti lap; Újpesti kikötő-nyugati lap

**Társalkodó 1836/55. sz.

Az újpesti kikötőt ábrázoló fénykép (BTM Kiscelli Múzeum)

Varga Ferenc professzor nyaralója

A rákospalotai villanegyed a Pest–váci vasút Rákospalota megállójának kialakítását követően, a 19. század derekán jött létre, és vonzerejét a 20. század elejéig őrizte meg a pesti polgárság és értelmiség számára. A vasút keleti oldalán kiépült rész jóval nagyobb területű, de a nyugati oldal, az ún. Villasor, elegánsabbnak számított. Ez a századfordulón már közvetlenül érintkezett a rohamosan fejlődő Újpesttel. A Villasort 1929-ben közigazgatásilag is a fiatal településhez csatolták, és a Vécsey utca nevet kapta. Az utcának eredetileg csak az északkeleti oldala volt beépítve, és a kertek végében a Palotai-erdő terült el. A vasútállomástól számított harmadik ház 1874-ben épült. A villa tágas előkert mögött a telek teljes szélességét elfoglalja, a szomszéd ingatlanokhoz tűzfalal csatlakozik. A Városligeti fasorban és a budai hegyekben az 1830-as évektől épített klasszicista villák általában nagyon egyszerű alaprajzi és tömegelrendezésétől lényegében nem eltérő, szigorúan

szimmetrikus, de architektúrájában már neoreneszánsz stílusú épület. Kis hajlású teteje és tagozatai olaszos megjelenést biztosítanak a háznak. A Vécsey utcai főhomlokzat kettős lépcsőzettel – középrizalittal és portikusszal – lép előre, hangsúlyos elemei a pillérek között két ión oszlopról indított félkörívek. A portikusz tere kissé bemélyed a homlokzatba, oldalfalain tondók vannak mitológiai jelenettel. A hátsó homlokzat közepén levő félkör alaprajzú, lapostetős ión oszlopos terasz oszlopközei be vannak falazva. A hátsó homlokzat széleihez alacsonyabb épületszárnyak csatlakoznak a telekhatáron, az északnyugati feltehetőleg eredeti, a délkeleti modern. A Vécsey utcában kovácsoltvas, a Lahner György utca felé falazott kerítés van.

Az épület közepén levő reprezentatív kialakítású terem a teljes eredeti épületszárnyat átfogja, a két teraszhoz hármass nyíláscsoporttal kapcsolódva, két ablak között kétszárnyú üvegajtóval, spalettákkal. Az oldalsó helyiségekbe kétszárnyú ajtók nyílnak, felettük domborművek vannak vadászó vagy mulatozó put-

A Varga-villa, 2007-ben

tókkal, az északnyugati fal közepén kerámia kandalló áll. Az oldalfalakat gazdagon tagolt, fent áttört díszítésű neoreneszánsz párkány zárja le, három kristálycsillár függ a stukkómennyezetről, amelynek kialakítása kimondottan kvalitásos. A Magyar Tudományos Akadémia termeinek egy évtizeddel korábban készült stukkómennyezetein fordulnak elő hasonló motívumok.

A villa építtetője Varga Ferenc állatorvos volt, aki 1870-től a M. kir. Állatorvosi Tanintézet sebész professzora, 1888–1897 között igazgatója volt. A Villason gyárosok, kereskedők, lapszerkesztők, művészek építettek zöldövezeti házat, akiknek többsége pesti lakással is rendelkezett. Varga Ferenc, aki családjával a Józsefvárosban lakott, 1874-ben vásárolta meg a telket, és olyan nyaralót építtetett rá, amely megfelelő keretet biztosított a társasági élet számára is. Visszaemlékezések szerint a tudományos és a művészeti élet jeles képviselői fordultak meg itt. Liszt Ferenc is vendége volt a háznak, mivel a professzor lánya a tanítványa volt. Az 1885. márciusi látogatásról a Budapesti Hírlap is beszámolt: „Liszt Ferenc vasárnap Rákospalotára rándult ki dr. Varga Ferenc tanárhoz, kinek leánya, Varga Vilma kisasszony, a maestro kedveltebb tanítványai közé tartozik. Liszt magával vitte ez időszerinti rendes kíséretét: Schmalhausen Lina és Fritz kisasszonyokat, valamint Stradal Ágostot is.

Az épület középső termében ma is látható az eredeti kandalló

Ebéd és siesta után a jelen voltak nagy meglepetésére a maestro zongorához ült s egy egész negyedóráig játszott. Oly kitüntetés, ami bizonyára kevés családdal esett meg. Liszt és kísérete a bécsi postavonattal tért vissza Budapestre, feledhetetlen emléket hagyva maga után a Varga családnál.”

1914-ben Varga Ferenc leszármazottai eladták a házat Sparber Samunak, az Első Rákospalotai Kötszövögyár tulajdonosának. Sparber a Rákospalotai Zsidó Hitközség jelentős támogatója volt. Az épületet a II. világháború után valószínűleg ő ajánlotta fel a Jointnak (American Joint Distribution Committee in Hungary/Országos Zsidó Segítő Bizottság), ami néhány évig öregotthont működtetett az épületben. Az 1952-ben történt államosítást követően úttörőházként, majd 1966-tól 2005-ig óvodaként szolgált. A ház 1955 óta műemlék, ennek köszönhető, hogy megőrizte eredeti jellegét, és igényes iparművészeti részleteinek, illetve szerkezeteinek legfontosabb elemeit. Az utóbbi húsz évben a födémeket megerősítették, a fedélszéket felújították, a többségükben eredeti nyílászárók és a burkolatok felújításra szorulnak. 2005-ben az óvoda megszűnt, az épület öt évig üresen állt, 2010 szeptemberétől magánóvoda működik benne.* □

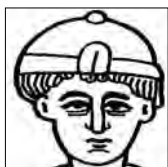
*A szerző köszönettel tartozik Orbán Évának, a Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Könyvtár munkatársának, és Szilvási Miklós Liszt-kutatónak.

A villa falán elhelyezett tábla Varga Ferencre és Liszt Ferencre emlékezik

VILLÁNYI GERGELY

Sheffieldtől Újpestig, 1. rész: A labdarúgás kezdetei

1857-ben alakult meg Angliában az első amatőr futballklub, az FC Sheffield. Két krikettező fiatalember, William Prest és Nathaniel Creswick alapította annak érdekében, hogy télen is megőrizték állóképességüket. Kezdetben egymás között rendeztek meccseket, gyakori volt a „nősök – nőtlenek” összecsapás. A legrégebbi szabályzat, amelyből a jelenlegi szabályok eredeztethetőek, az uppinghami iskola aligazgatójának, J. C. Thring nevéhez fűződik, aki 1862-ben adta ki saját gyűjteményét, melyet Uppingham-szabályzatként emlegettek. Ebben a szerző „A legegyszerűbb játék” elnevezést használta, és tiltotta a gáncsolást, valamint lefektette a mai játék alapjait. Egy

évvel később a londoni Freemason's Tavernben megalakult a világ első, hivatalos futbollszerkezete a Football Association (FA). A tanácskozáson minden nagyobb klub képviseltette magát, és 1863 végén J. C. Thringnek köszönhetően megjelentették a szabályokat. Meghatározták a pálya méreteit, mely nem lehetett nagyobb 127 x 92 méternél (150 x 100 yardnál), a kapufák 5 méterre voltak egymástól, de még nem volt felső léc. A mérkőzés elején és a gólok után középkezdésre kötelezték a csapatokat, melyek létszáma még megegyezésen alapult. Kezdetben nem minden klub játszott a szövetség szabályai szerint, de 1866-ban megállapodtak, hogy senkinek sincs kibúvó a szabályok alól. 1865-ben már megjelent a lesszabály, de kézzel

A világ első futballklubja: az FC Sheffield, egy 1874-ben készült rajzon (Forrás: mightyleeds.co.uk)

még mindig bele lehetett érní a labdába, csak kézbe venni volt tilos. Ekkor húztak fel szalagot a két kapufa fölé, amit tíz év múlva felváltott a felsőléc. 1869-ben már egyáltalán nem lehetett kézzel a játékba avatkozni, és 1871-re nagyjából kialakultak a kapu jelenlegi méretei, de háló csak húsz évvel később került rá.

1871-ben a szövetségnek már ötven tagja volt, és megállapodtak, hogy a csapatok létszámát 11 főben határozzák meg. Eldőlt, hogy a kapusok kézzel is játszhatnak. Bevezették az Angol Kupát (FA-Kupa), mely ma is a futballtörténelem legrégibb kiemeléssorozata. 1872 novemberében játszották le az első nemzetközi mérkőzést, Glasgowban csapott össze Anglia és Skócia, de gólt egyik félnek sem sikerült elérni, viszont 15 sérültet jegyeztek fel a krónikások... A sok sérülés elkerülése érdekében a Nottingham Forest játékosai, Sam Widdowson feltalálta a sípcsontvédőt, majd 1878-tól a játékvezetők is szerephez jutottak, akik sípot is használtak. 1873-ban rúgták az első szögletet, tíz évvel később bevezették a kétkezes bedobást is. A csapatok ekkor még csak az FA-kupa küzdelemben mérhették össze tudásukat, a bajnokság gondolata a birminghami Aston Villa tulajdonosának, William McGregornak a fejéből pattant ki. Az első bajnokság 1888-ban indult 12 csapattal, mindenki kétszer játszott minden más együttesel (egyszer otthon, egyszer idegenben), a győzelemért 2 pont, a döntetlenért 1 pont járt. Az első bajnoki meccset 6000 néző előtt rendezték, és a Preston North End 5–2-es győzelmet aratott a Burnley felett, s fölényesen és veretlenül meg is nyerte a bajnokságot. 1889-től sza-

A The Wednesday FC csapata 1878-ból (Forrás: *historical-kits.co.uk*)

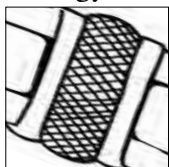
badrúgás járt a káromkodásért az ellenfélnek, két év múlva pedig a játékvezetők tizenegyest is ítéltettek. Az első jeleket is 1891-ben festették fel a pályára, melyek a kezdőkör és a tizenegyes vonalai voltak. A bírók munkáját már ekkor két partjelző segítette s külső döntőbírák helyett. Az első mezek az előbb említett skót–angol találkozáson kerültek elő, ami akkoriban inget jelentett, hozzá bő, térdig érő nadrág tartozott, a fejen pedig bojtos sapkát viseltek. A korabeli focicsuka otromba munkáscipő volt, a boka fölött a lábhoz kötve. A játékvezető hosszú nadrágban, csokornyak-kendőben és zakóban vezette a meccseket, a labda pedig felfújt disznó- vagy birkahólyagból készült, melyet fűzővel odaerősített bőrburokkal vontak be, így szárazon kitűnő játékszernek bizonyult, viszont esőben több kilót „hízott”.

Az 1880-as évek elejére egy újabb nagy problémával kellett a szövetségnek szembesülnie, ugyanis megjelentek a fizetett játékosok. Ekkor már 128 klub volt a tagja a szövetségnek, és 1882-ben megtiltották a „kiesett fizetésen” felüli juttatásokat, melynek értelmezése további bonyodalmakat okozott. A csapatok egymást jelentették föl a profizmus vádjával, de bizonyítani sosem sikerült semmit. Aztán 1884 elején William Sudell, a Preston elnöke bevallotta, hogy valóban fizetnek a játékosaiknak, de rámutatott arra is, hogy ezzel messze nincsenek egyedül. Abban az évben kizárták a Prestont, de a szövetség C. W. Alcock vezetésével ráébredt, hogy szembe kell nézniük a tényekkel, és 1885 nyarán engedélyezték a profi labdarúgók alkalmazását. Az angol liga folyamatosan bővült, 1898-ban már két osztályban 18-18 csapat játszott.

A modern labdarúgás kezdetben csak kevesek kiváltsága volt a briteknél, aztán a nép körében is elterjedt. Ezekben az időkben az ipari forradalomnak hála, robogott az angol gazdaság, a brit tőke a világ minden táján megjelent, és vele együtt a labdarúgás is. A testezés modern formái az iparosítással és az urbanizációval karöltve jelentek meg. A sportban egyre inkább a teljesítmény és a versengés került előtérbe, amit felerősített az újkori olimpiai mozgalom elindulása is. A kommunikációs csatornák és a közlekedés

fejlődésével a katonák, tengerészek, kereskedők, mérnökök mindenhová magukkal vitték kedvenc időtöltésüket, ami vagy a krikett, vagy a labdarúgás volt. Az adott területen dolgozó, vagy csak átutazó britek bárhol képesek voltak időt szakítani imádott sportjukra, és igyekeztek bevonni a helyi lakosságot is.

A magyar labdarúgás első évei

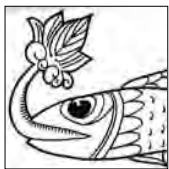

Az első írásos emléket 1879-ből találjuk a magyar labdarúgással kapcsolatban, ekkor a Reform című napilap munkatársa, Molnár Lajos „Athletikai Gyakorlatok” címmel szakmunkát adott ki, melyben az egyik fejezet a futballjátékot ismerteti. A szerző az információkat az Angliában megforduló Esterházy Miksa gróftól szerezte, aki a Magyar Athletikai Club (MAC) elnöke volt akkoriban. A tornatanárok és az atléták elkezdtek érdeklődni az új sport iránt, melyet akkoriban „rugólabdának” hívtak. 1886-ban Szokolay Kornél írt a Képes Sportnaptárban egy cikket „Három angol labdajáték” címmel, ahol kiemelkedően foglalkozott a labdarúgással. Az ezt követő években a Sport-Világ című szaklap szinte minden számában szentelt több-kevesebb terjedelmet az új sportnak, beszámolt a brit és az európai eredményekről. Az „angol rúgósdiról” Bély Mihály és Szaffka Manó kis füzeteket adtak ki. Csakúgy, mint Angliában, itthon is az iskolák lendítettek a sportág hírnevén. A pesti református főgimnázium tanulói számára Baráth Ferenc magyar tanár alapított Szabadtéri Játszó Társaságot 1882-ben, a Ferenc József Nevelőintézet ötödikesei pedig Football Club néven alapítottak társaságot 1893-ban. Még ebben az évben országos tanfolyam indult a tornatanárok részére, ahol a mintegy 50 résztvevő elméletben és gyakorlatban is megismerkedhetett a „rugdalóval”. Több városban játszó egyesület alakult, a fővárosban Adorján Sándor hírlapíró, Kolozsvárott – az Angliát megjárta – Felméri Lajos egyetemi tanár kezdeményezésére. A kolozsvári egyetem története arról tanúskodik, hogy hallgatói már 1893-tól rendszeresen futballoztak.

Az új sportág azonban még nem tudott nagy áttörést elérni, a millenniumi kiállításon sem kapott helyet az akkori divatos sportágak – az atlétika, a kerékpározás, az úszás és az evezés – mellett. A Sport-Világ című lap ugyanakkor beszámolt arról, hogy H. Perry, a MAC „trainere” a Ludovika Akadémia tanárait és növendékeit már egy hónapja okítja az új játékra, és a MAC tagjai is nagy kedvvel kezdtek neki a tanulásnak, valamint arról is írtak, hogy a MAC tagjai egyik vasárnap gyalogló kirándulás helyett labdarúgókirándulást szerveztek Cinkotára. Egyes források szerint az előbb említett Perry hozta az első igazi futball-labdát hazánkba, más írások szerint az 1896 és 1897 telén az Amerikát és Angliát is megjárta Löwenrosen (Lányi) Károly hozott labdát, és szervezett is mindjárt két csapatot, akik a Pék erdőben, a téli fagyban inkább egymást, mintsem a labdát rúgták, és okoztak maradandó sérüléseket egymásnak. Még az is előfordulhat, hogy Ray Rezső építész Svájcban tanuló fia, Ray Ferenc hozta az első igazi játékszert. Ray Ferenc apja jó barátságban volt a Sport-Világ szerkesztőjével, Stobble Ferencel, akivel együtt vitte a labdát a Budapesti Torna Club (BTC) tornatermébe 1896 decemberében, és ott a gyakorlatozók közé dobta. Azonnal rúgni kezdték a bőrt, de Iszer Károly művezető megállította a játékot, és a labda tulajdonosával elmagyaráztatta a pontos szabályokat, majd a jelenlévő tornászokból és atlétákból jelentkezőket gyűjtött egy mérkőzésre, amit 1897 januárjában játszottak le. A BTC-ben Stobbe Ferenc és Ottó József tornatanár dobták gyakran a sportolók közé a labdát, míg Kolozsváron Bély Mihály népszerűsítette a játékot, de a Budapesti (Budai) Torna Egyletnél (BTE) is gyakran rúgták a bőrt. A „Tornajátékok” című füzetekben megjelent egy ismertetés „Angol Rúgósdi (Football)” címmel, mely az első itthoni szabályismertetésnek tekinthető, ahol Bély Mihály az angol szakszavakat kitűnő érzékkel fordította magyarra. Valószínűleg a futball-labdát már 1897 előtt is széles körben használták, igaz rendszertelenül, de annyi bizonyos, hogy az iskolaudvarokon, az Orczy-kertben, és a Széna téren sportoló atléták és tornászok kiegészítő sportként már futballoztak.

(Folytatjuk...)

Az Újpesti Hajójavító Műhely története

A Magyar Folyam és Tengerhajózási Rt. (MFTR) 1895-ben történt megalapítása után a társaság birtokába került a MÁV bázisai (Bazias: az Al-Duna romániai szakaszának első települése) és a Győri Gőzhajózási Társaság győri hajójavító üzeme. Az MFTR a két hajójavító műhelyét az üzemeltetési érdekeinek megfelelően a téli kikötők területére helyezte át. Így a bázisai hajójavító üzemét Orsovára, a győrit pedig Komáromba telepítették át. Fennállásuk és az első világháború végéig tartó működésük elválaszthatatlan a hazai hajózás történetétől.

A budapesti hajójavító műhelyt az MFTR 1919-ben nyitotta meg az újpesti téli kikötőt határoló Népszigeten. Az újpesti hajóműhely létesítésének fő indokát az első világháború várható tragikus kimenetele szolgálta. A következményeket az MFTR vezetése már 1917-ben valószínűsítette, ezért azzal a kéréssel fordultak a kormányhoz, hogy engedélyezze az újpesti Népsziget egy részének átengedését hajójavító üzem létesítése céljából.

Az újpesti műhely Roessler Ernő hajóépítő mérnök, a társaság műszaki osztálya vezetőjének tervei alapján készült. A tervek magukban foglalták az akkori hajójavítási igényeknek legjobban megfelelő gyakorlati elképzeléseket. A műhely méreteiben és

A hajójavító műhely a Váci út felől (Forrás: indafoto.hu/badibajos)

műszaki felszerelése tekintetében jóval felülmúlta az orsovai és a komáromi hajóműhelyeket. (A komáromi hajóműhely berendezéseit sikerült még időben Újpestre menekíteni.)

Az újpesti hajójavító műhely épületeit az öböl felé merőlegesen húzták fel, csarnokszerűen, egyszintes beton és vasvázás kivitelben. A jelentősebb létesítmények a következők voltak: hajókovács, hajólakatos, esztergályos, hajóács, kárpitos, szerszám és műszerész, asztalos, géplakatos, tűzi kovács, kazánkovács, hegesztő, mázoló, bádogos műhelyek, raktár- és szertárépületek, valamint iroda.

A jelentősebb szakmák külön műhelycsarnokot kaptak, még a kisebb szakmákat összevonva, egy-egy csarnokban helyezték el. A hajójavító műhelyt a városi villamos energiahálózat látta el árammal, a vízellátást pedig a városi vízhálózat biztosította.

A trianoni békediktátum következtében Komárom Csehszlovákiához, Orsova Romániához került, melynek eredményeként az ott működő hajójavító műhelyeket is elvesztette az MFTR. Így az újpesti műhely az első világháborút követő időszakban 1938-ig egyedüli képviselője volt a társaság hajójavító iparágának.

Az Újpesti Hajójavító Műhely dolgozói létszáma 1919-ben 160 fő volt, melynek közel negyven százaléka jól képzett hajóépítő munkásból állt, akik Orsováról és Komáromból menekültek át családtagjaikkal együtt. Ezek a szakmunkások mintegy három éven keresztül mostoha körülmények között: tankhajón, a parton felállított kiselejtezett uszályokban és ponton felépítményekben laktak. Részükre a hajós társaság 1921 és 1923 között lakóházakat épített. (Az épületek közül egy máig fennáll, lakásait 1994-ben még a műhely dolgozói lakták. A többi lakóépület a második világháború légítámadásai következtében teljesen megsemmisült.)

A második világháború befejezése után az újpesti hajóműhely – az anyagcéggel együtt – a MESZHART (Magyar-Szovjet Hajózási

Rt.) kezelésébe került. A háborút követő hároméves terv időszakában a hajózás újjáépítése terén az újpesti hajóműhelyre jelentős feladatok hárultak. A központilag megszabott munkálatok sikeres elvégzéséhez jelentősen növelni kellett mind a fizikai, mind a szellemi kapacitást.

Az 1954-ig működő MESZHART jogutódja a MAHART (Magyar Hajózási Részvénytársaság), az újpesti hajóműhelyt továbbfejlesztette. Közvetlen irányítása alá kerültek a tápéi, visegrádi, bajai javító üzemek, valamint az I. és II. számú úszóművek.

A MAHART 1959-ben a bajai és a visegrádi üzemeket felszámolta, 1961-ben pedig a folyami áruszállítási technológia fejlődési igényeinek megfelelően, korszerű eszközök gyártására létrehozta a dunaharaszti üzemet. A dízel meghajtásra való áttérés keretében a régi csavargőzösöket és a kisebb személyhajókat átalakították.

A továbbiakban az újpesti üzem a hajójavítási tevékenységen kívül teljesen új hajóegységek megtervezésével és gyártásával is foglalkozott. A hajójavító üzem első saját tervezésű és építésű új gyártmánya a kétszer 800 LE főgép-teljesítményű Sopron vontató volt, amely 1960-ban állt forgalomba. A javítóüzem fejlődését jól mutatja, hogy az 1960-as évek elején egyre bonyolultabb új hajók tervezésére

és építésére került sor. Így készült el a 200 lóerős kikötői rendező hajók sorozata, majd 1963 és 1966 között épültek a Táncsics, a Rákóczi és a Hunyadi hétszáz férőhelyes személyhajók, amelyek még ma is szállítják az utasokat a Dunakanyarba.

A következő években az új termékek gazdaságos előállítását célzó szakosodás és széleskörű gyártás-kooperáció alakult ki a hajójavító üzemek között. Ezek termékei a 400 tonnás uszályok, melyek 100 lóerős „Z” hajtóművekkel az önjáró hajózást teremtették meg Magyarországon. Az 1500 tonnás TS, az 1600 tonnás, az 1800 tonnás tolt bárkák, a Kőszeg és a Buda toló-önjáró motorhajók, a balatoni hajózás részére készített katamarán személyhajók (1979-ben a Siófok és a Badacsony, 1981-ben a Füred), valamint a Csongrád tolóhajó és a Baross önjáró motorhajó az egységes európai vízi útrendszert korszerű eszközeinek első hazai példányai voltak.

A rendszerváltozás után a MAHART teherszállítási teljesítménye fokozatosan csökkent, melynek következtében a hajójavítási igények Újpesten is nagymértékben visszaestek. Így Újpesten 1993 végén a korábbi 360 fő helyett csak 295 dolgozott, 1999-ben további létszámcsökkenésre került sor. A MAHART újpesti javítóműhelye 2004-ben magántulajdonba jutott. □

Az Újpesten épült Táncsics személyszállító hajó ma is rendszeresen közlekedik a Dunán (Forrás: sporttr.hu)

Beszámoló az újpesti Világosság páholy működéséről, 5. rész

Kézirat szabadkőműveseknek

Megvádolja a László király páholy az egész szabadkőművességet azzal, hogy kifelé nem teljesíti a kötelességét, és a testvérek a páholyban vallott nézeteiket és elveiket megtagadják a profán életben, azokért küzdeni nem mernek és a klerikálisok [a papság érdekeit szolgáló személyek] által megteremtett reakciós közszellem előtt meghunyászkodnak.

A Nemzeti páholy tiltakozik a László király indítványa ellen, mely szerinte a szabadkőművesség szellemével és az alkotmánnyal is ellenkezik. A népiskolai törvényben haladást, a helyzet javítását látja, s tiltakozik a képviselő testvérekkel szemben célba vett indítvány ellen. Terrorisztikus áramlat nyomait tapasztalja a szövetségben, s azt, hogy a profán élet minden túlzását és elfogultságát behozták szentélyeinkbe. Céltudatos munka folyik szerinte, hogy a szövetséget egy bizonyos áramlat szolgálatába állítsák; s nehogy az ellenkező meggyőződés hívei ezt megakadályozhassák, ajtót mutatnak nekik.

A két testvérpáholy között kiélesedett vita már személyes jellegű polémiába ment át, melyben egymást klerikális és reakciós irányzattal vádolják.

A vitába beleszól a többi páholy is, pl. a Prometheus és Comenius a László király indítványát pártolják, a Hungaria és Aurora a Nemzetiét, a budapesti Haladás a közéletet tartja megfelelőnek. Körülbelül ilyen a Világosság páholy véleménye is, melyet Kis tv egyhangúlag elfogadott határozati javaslata a következőkben formuláz: „Fájlaljuk és helytelenítjük, hogy a szövetségbe tartozó magyar országgyűlési képviselők törvényhozói működésük körében nem lépnek kellő nyomatékkal sorompóba a szabadkőműves eszmék érdekében. Hogy azonban emiatt a szövetségből kizárassanak, ahhoz hozzá nem járulunk, mert e mulasztással szemben nem tartjuk alkalmazhatónak a legnagyobb szabadkőművesi bünte-

tést, kivált, mikor e mulasztásnak sem tárgyi, sem alanyi okait nem ismerjük. E nélkül eljárásunk a türelmetlenség és céltalan, fogadalmunk szerint a szövetség kebelén belül senkit hitvallása vagy politikai meggyőződése miatt gyűlölnünk nem szabad.

A Nemzeti táblájával sem azonosíthatjuk magunkat. Ezen páholy, midőn a László király tagjaival szemben sértő gyanúsítást kockáztatott, véleményünk szerint túllépte a jogos önvédelem és a törvény védelmének határait, és minden esetre vétett a testvériség szelleme ellen.

Értjük a László király páholyt és mindazokat a testvéreket, kiknek a hazai szabadkőművesség contemplatív [szemlélődő] magatartása és politikai semlegesség fáj. De ne felejtjük el, hogy ma inkább, mint bármely korszakban veszedelmet rejt magában szövetségünk életben maradása, ha mint szabadkőművesség lép a politikai cselekvés terére. Foglalkozzunk szüntelen a világot mozgató eszmékkel... Tanuljunk és tanítsunk!

Azonban, mikor politikai akcióról van szó, tegyük azt mint polgárok, tehát páholyon kívül, mint polgárok vigyük teljes erővel agitációnkat a profán világba, mint polgárok ébresszük fel mindent megengedő profán társadalmat. De ne üssünk rést a testvériség egységén, ne szakítsuk ketté a testvéri láncot, az egymással küzdő szellemi áramlatok iránti elfogultságból.”

A következő január 29-én tartott munkán vétetik fel L. I. testvér, a helybeli gimnázium tanára, a volt piarista, ki felvétele percétől kezdve egészen (fájdalom már 3 év múlva bekövetkezett) kora haláláig úgyszólván munkáról munkára ismétli elszánt támadásait a keletünkön mindinkább gyarapodó klerikalizmussal szemben.

Az erős akció nagyon is helyén lett volna, de sajnos hogy szállhatott volna szembe vagy kelhetett volna versenyre a még mindig alig 35–40 tagból álló páholy a klerikalizmus hatalmas pártfogójával, a főthi hitbizomány-

nyal, amely még a közkórházat is csak felekeze-
ti alapon kívánja fenntartani, amely legény-
egyletet, iparostanonc-otthont, aggok menhe-
lyét stb. nem tudott létesíteni anélkül, hogy
valamennyinek címében ott nem volna az egy-
oldalúságot, általános emberszeretetre való
felemelkedni nem tudást eláruló kath. jelző.

1909. febr. 26. terjeszti elő Bartha
Péter testvér javaslatát a Nagypáholy őszi kör-
levelére adandó válasz ügyében, a választójog-
nak, melyben elsőrangú kötelességének tartja
a választójognak minél szélesebb mértékben
való kiterjesztését. A március 11-én immár
kilencedszer, egyhangú lelkesedéssel megvá-
lasztott Kis főmester április 22-én nyújtja be
azon indítványát, hogy ezentúl minden kere-
sőnek már felvételi kérelmének benyújtása
alkalmával nyilatkoznia kell az általános, tit-
kos, községenkénti választójog és az ingyenes,
állami, felekezetnélküli népoktatás tekinté-
ben elfoglalt álláspontjáról.

L. testvér indítványozza a társadalom-
tudományok szabad iskolájának, továbbá egy
hetenként megjelenő társadalmi és szépirodal-
mi folyóiratnak megindítását, mindkét indít-
ványt helyesnek tartja a páholy, a gyakorlati
megvalósítás stádiumába azonban az eszme
nem jut el.

Ellenben a humanitárius téren annál
szebben működik, amennyiben Fadgyas test-
vérnek „Anyaság és csecsemővédelem” címen
tartott felolvasásának hatása alatt a páholy
elhatározza, hogy szegény gyermekágyas

asszonyok segítésére úgynevezett „vándorko-
sarat” létesít. Október 14-én Murányi testvér
bejelenti, hogy már szerzett is két ilyen kosarat,
s azokat a páholy rendelkezésére bocsátja.

L. I. testvér kezdeményezésére kezd a
páholy ez évben foglalkozni – a Kath. Nép-
szövetségnek helyben megalakult fiókjának
működését ellensúlyozandó – egy népiroda
felállításának eszméjével, melynek feladata
volna a szegényebb néposztálynak ingyenes
jogvédelmet és tanácsot szolgáltatni. Október
28-án beterjeszti az e célra kiküldött bizottság
jelentését, melyet a páholy el is fogad, s öröm-
mel veszi tudomásul, hogy a város polgármes-
tere (maga is fedezett majd újból aktív vilá-
gosságbeli testvér) kijelentette, hogy helyisé-
get a város fog az intézménynek adni, egyéb
támogatást is kilátásba helyezett. Alkalmos
profánok [be nem avatott személyek] bevoná-
sával meg is alakul az a népiroda, de fájdalom,
ugyanolyan sorsa lett, mint a régebbi nép-
könyvtárnak; vezetése kisiklik a páholy kezé-
ből, az intézmény egész élete lassú haldoklás,
s a vége észrevétlen kimúlás.

Két lelkes ünnepe is volt a páholynak e
mozgalmas esztendőben. Ápr. 28-án világosít-
totta meg Messinger Simon helyettes nagy-
mester Bossányi Béla, Bricht Lipót, Frankel
Sándor, Bakonyi Kálmán, Kelemen István és
Wilcek Gusztáv testvéreknek, a Nagypáholy
kiküldöttjeinek közreműködésével, a Huma-
nitás, Pionier, Akác, Comenius, Corvin Má-
tyás, Deák Ferenc, Demokratia, Eötvös, Ga-

Szabadkőműves eszközök

lilei, Hajnal, Haladás, Humboldt, Könyves Kálmán, Madách, Minerva, Neuschlosz, Petőfi és Reform páholyok képviselőinek jelenlétében, a Világosság páholyt. 126 testvér vett részt a szépen sikerült, felvétellel kapcsolatos díszmunkán. Dec. 23-án ülte meg a páholy fennállásának 20. évfordulóját, melyen főmester testvér a páholy megalapítójának, Lichtenstein Ferenc Lajos testvérnek emlékéét idézte fel szép beszédjében, melyet fentebb már közöltünk.

A következő 1909. év az előző esztendőék pezsgő életéhez képest, mintha némi ellanyhulást mutatna. Vrányi Teofil és Dr. Nagy Lajos tartalmas felolvasásain kívül alig más szellemi tápláléka a páholyoknak; újból felhangzik a panasz a páholy munkáinak meddősége miatt, sőt fájdalom, mintha régi idők visszhangját hallanók, újra személyi torzalkodások vannak a testvérek között. Ismét panasz merül fel, hogy a munkákon és vakolásokon megbeszélte dolgokról hírek szivárognak ki a profán társadalomba; egyes testvérek között békebírósnak kell igazságot szolgáltatni; ismét sürgetik egyes testvérek a várospolitikai ügyekben való hathatósabb szereplést, Boldog testvér éves jelentésében büszkén említi, hogy a Világosság páholy a város közéletében számottevő tényező, egyéb jelek is mintha arra vallanának, hogy újra visszatér a Tanos aera.

Hogy mégsem történt meg, az elsősorban Benkovits Imre erélyességének köszönhető, ki ez év márciusában veszi át negyedszer a főmesteri kalapácsot. Nem engedi, hogy a páholyból egyes községi vagy egyéb klikkek vezérkara váljon. Az egyedüli jelentős momentum az év történetében a propaganda alap létesítése klerikalizmus ellen való küzdelemre, melyre Kálmán Ödön testvér, ki sajnos nem sokára fedezési kérvényt adott be, 300 koronát ajánlott meg. Az alapra ezentúl a testvérek állandóan havi 50 fillérnyi hozzájárulásra köteleztetnek. Ugyancsak ez évben indítja meg propagandáját az Eötvös páholy egy napilap megindításra; a Világosság a megindítandó újság számára 30 előfizetőt biztosít, majd a következő, 1910. évben, elsősorban Benkovits Imre buzgólkodására, kit a páholy újra főmesterévé választott, konkrét formában s

megteszi a páholy kötelességét, amennyiben 5400 korona részjegyzéssel s 40-et meghaladó előfizetővel siet a szabadkőműves eszmékért küzdő vállalat támogatására.

A X. kath. nagygyűlés harcias hangulat, az ország volt kultuszminiszterének ott elhangzott erős, támadó beszéde s az akkori kultuszminiszternek, Gr. Zichy Jánosnak néma asszisztenciája [jelenléte] adott alkalmat Nagy testvérünknek, hogy „Vallás és közoktatás” címen utóbb kinyomtatott, az összes testvérpáholyok megküldött előadásában ismertesse azt a nagy világtörténelmi jelentőségű küzdelmet, melynek a nagygyűlés, a kongregációk, az egész klerikális szervezet csak egyes részletei.

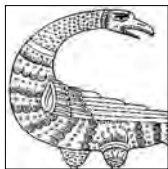
Szomorú momentum a páholy életének az a közös fedezési kérvény, melyet 9 testvér együttesen ad be, hogy a Világosságból kiválva, Újpesten új páholyt alapíthasson. A Nagypáholy bölcsessége megakadályozza az új páholy alakulását, a tömeges kiválás nem rendítette meg a Világosságot, sőt az állandó súrlódások, féltékenykedések megszűnése csak annál bensőbbé, igazán testvérvivé avatta a bennmaradtak együttműködését. Viszont hálaival kell elismernünk azt is, hogy a kivált testvérek, kiknek egy része azóta a Budapest páholy alapító tagja, továbbra is fenntartja a testvéri jó viszonyt a Világossággal, aminek legszebb bizonyítéka dr. Kálmán Ödön igaz szabadkőműves cselekedete, ki 2000 korona névértékű újpesti kereskedelmi és iparbank részvényt bocsájtott Világosság rendelkezésére, hogy abból a „dr. Kálmán Ödön és neje, Schwartz Riza” alapítványát létesítse.

Az alapítvány célja, „hogy annak jövedelméből oly újpesti, jó előmenetelű tanuló jutalmaztassék, kinek apja aktív vagy szabályszerűen fedezett szabadkőműves, vagy mint ilyen az ő kiskorú, s ki ily képen özvegy édesanyja által láttatik el, vagy teljesen árva. Másodsorban oly budapesti középiskolát látogató, jó előmenetelű tanuló, kinek apja Újpesten lakó aktív vagy fedezett szabadkőműves. Harmadsorban oly budapesti középiskolai, jó előmenetelű tanuló, kinek szülei újpesti illetőségűek, de apja nem szabadkőműves.”

(Folytatjuk...)

(Közreadja: Kadlecovits Géza)

Egy sportegyesület, három név, száz esztendő...

Amikor Újpest gazdag sportmúltjáról esik szó, száz emberből kilencvennek az UTE, az Újpesti Torna Egyesület jut eszébe. Az Újpesti sportegyletek sorában különleges szerepet játszott az 1911-ben alakult AMPERE Sport Egylet. Az AMPERE Egylet létrehozását az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. dolgozói javaslatára határozta el a tulajdonos, így jött létre egy zártkörű, a gyár dolgozói és családtagjai számára sportolási lehetőséget biztosító szervezet. Erről árulkodik az 1911-ben készült Alapszabály, ami rögzíti: „Az Egylet célja: az összes sport ágak művelése, ifjabb erők nevelése, valamint a tagok körében a társas érintkezés fejlesztése.” A működés anyagi feltételeit a tagok biztosították, akik havonta tagdíjat fizettek. „Az Egylet vagyonát a tőkésíthető bevételek, adományok, szerzett ingók és ingatlanok, nyert emléktárgyak és tiszteletdíjak képezik [...]”

1912 nyarán kapott hatósági jóváhagyást az Alapszabály, amit a vállalat nevében Aschner Lipót és Rothmüller Jaques jegyeztek. A ránk maradt dokumentumokból tudjuk, hogy kezdetben teniszezésben, evezésben, úszásban és gyalogtúrákon volt sportolási lehetőség. Az alapító díjmentesen adott használatba egy fából épített csónakházat és a gyár területén tenispályát. Alakuláskor az Egyletnek 86, 1930-ban 275 tagja volt. A vezetők között találhatunk tisztségviselőket, szakmunkásokat, a vállalat vezetői közül pl. Telegdy Árpád igazgatót, aki az Egyletet reprezentálta. 1939-ben a zsidótörvények hatására minden tisztségben változás történt, a vezetői posztokra az Izzó tekintélyes vezetői kerültek, pl. Bay Zoltán vagy Jankovich Dénes gróf. Itt kell szólni Aschner Lipót (1872-1952) szerepéről, akinek személyét és tevékenységét nem lehet kikerülni. Akik ismerik az újpesti sportélet alakulását, azoknak feltűnik, hogy Aschner alapította az AMPERE SE-t, de annak munkájában vezető tisztséget nem vállalt. Ám az UTE életében

aktívan részt vett, sőt 1921–1935 között az elnöki tisztséget is ő töltötte be. Aschner nem Újpesten született, de 1901-től ebben a városban élt. Kezdetből részt vett a közéletben. 1907-ben, amikor Újpest városi rangot kapott, választott városi képviselő lett. Sokan még ma is úgy tudják, hogy az Izzó tulajdonosa Aschner volt, ezért tudott anyagi segítséget adni az UTE-nak. Ez tévedés. Aschner nem tulajdonos, hanem alkalmazott volt, a támogatást nem a vállalat pénzből biztosította. Mint vezérigazgató, több intézmény (pl. a GYOSZ – Gyáripárosok Országos Szövetsége) igazgatóságának tagja volt. Számos pénzforrást talált, és a szerzett pénzt az utolsó fillérig az UTE-re költötte. Elgondolása szerint az UTE a versenysportot működtette, az AMPERE pedig – mai szóhasználattal élve – a tömegsport újpesti bázisa akart lenni.

A II. világháború 1941-ben Újpester és az Egyesült Izzót is utolérte. A férfi alkalmazottak többsége katona vagy munkaszolgálatos lett, az üzemi sportélet megszűnt. 1947. március 14-én a belügyminiszternek küldött levélben az Egylet bejelentette: „Az egyesületnek vagyona nincs, semmiféle pénzkészlete nincs. Az egyesület működése évek óta szünetel, kérjük azt feloszlottnak tekinteni”. Ez a bejelentés valamennyi újpesti egyesületre igaz lehetett. Az új politika új helyzetet teremtett. 1950 januárjában tudták meg az újpestiek, hogy Újpest sincs már, csak Budapest IV. kerülete létezik. Az újabb meglepetés ezután következett. Az UTE, az újpestiek büszkesége sincs már, aki kereste, Újpesti Dózsát talált, azt is mint a rendőrség sportegyesületét.

Az AMPERE tagjai 1951-ben a Vasas Szakszervezet égisze alatt megalakítják a Vasas Izzó SK.-t. Ez a világ már más volt, mit a régi, az új formáció azonban lehetővé tette, hogy sikerek szülessenek. Az új egyesület tagjai mindenkor az AMPERE jogutódjának tartották magukat, ez a magyarázata annak, hogy 2011 novemberében bensőséges ünnepség keretében emlékeztek meg a kezdetekről. □

„Újpest-Központ végállomás!”, 6. rész: Forgalmi és városképi változások (1987–1989)

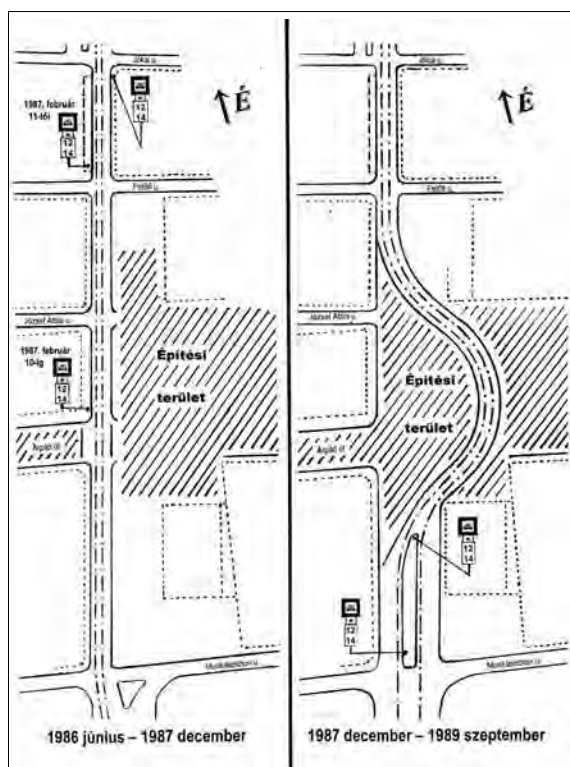

1987. december 12-én tíz napra leállt Újpest bel- (és északi kül-)területén a 12-es és 14-es villamosok forgalma, szerepüket pótlóbuszok vették át. Már készen állt a Bajcsy-Zsilinszky (ma: István) út új, ideiglenes útpályája az Árpád útnál, illetve a középperonos villamosmegálló a Munkásotthon utcánál, a villamosok régi és új vágányait az Ady Endre Művelődési és Munkástovábbképző Központ előtt, valamint a Petőfi utcánál ez idő alatt kötötték össze. Ezen útszakasz és az új megállóhely forgalma december 22-én indult meg.

A kifelé tartó villamosok ezt követően az „Ady”-nál nem közeledtek az út nyugati

feléhez, egyenesen érték el – ahogyan ma is – új „Árpád út” elnevezésű megállójukat. A háromkocsis Tatra T5C5 szerelvények utolsó kocsija közvetlenül a peron Munkásotthon utcai végénél állt meg, ellenkező, Élmunkás (ma: Lehel) tér felé haladva pedig az utolsó kocsija az utascsere idején ívben helyezkedett el. Mindkét irányban megállóhelyi oszlopokra szerelt nagyméretű biztonsági visszapiillantó tükrök segítették a villamosvezetők munkáját. E peron napjainkban meghosszabbítva az aluljárótól felvezető lépcsőig ér, és csupán a Rákospalota vagy Káposztásmegyer irányába tartó villamosok le- és felszállóhelyeként szolgál. Ekkor helyezték üzembe a Munkásotthon utcai csomópont jelzőlámpáit, amelyre nagy szükség volt a rajta zajló nagymértékű autóbuzsforgalom miatt.

Észak felé haladva az útpálya – a villamosvágányokkal együtt – 2 x 1 sávra szűkült, s az ABC (a mai Match) előtt jobb, majd bal ívben kerülte el a metróállomás bejárati alagútszakaszának és az aluljáró nyugati felének – az állomásépítés II. ütemének – területét, a Bajcsy-Zsilinszky út régi nyomvonalát a Petőfi utcánál érte el. December 22-i üzembe helyezésekor a (ma: Szent) István tér melletti (Élmunkás tér irányú) villamosmegállót, amelyet az egykori autóparkolóból alakítottak ki, megszüntették, kifelé pedig az eddig Jókai

A Bajcsy-Zsilinszky (István) út nyomvonal-változásai Újpest központjában (Az ábrát a szerző készítette)

Kibaladó villamos az Árpád úti megállóból, az ABC (mai Match) előtt

utca torkolatánál lévőt egy utcányival előbbre, a Rezi Károly (ma: Király) utcához helyezték át.

A Bajcsy-Zsilinszky út áteresztőképessége főképp reggeli csúcsidőben nem volt elégséges, forgalmát a Munkásotthon utcai megállónál a jelzőlámpa tilos jelzése idején (Élmunkás tér felé) várakozó villamos rendszeresen feltartotta, mert utolsó kocsijától közúti járművek nem fértek el. A villamosok egy irányban reggelente átlag 2,5 percenként, délután pedig 3 percenként követték egymást, így e jelenség sűrűn ismétlődött. Személy- és teherautók, autóbuszok és további villamos-szerelvények egyetlen, hosszú sorban várakoztak vagy araszoltak, utasaiknak pedig módjában állt a környezet megváltoztatása érdekében végzett munkálatokat szemlélni.

E sorok írója is egy ilyen „csigatempójú” villamosból látta valószínűleg 1988 tavaszán, miként fogy el az MSZMP pártház (ma: Újpesti Ifjúsági Sport- és Szabadidőközpont) Bajcsy-Zsilinszky úti homlokzata. Törmelékének rakásán fél-, egyemeletnyi magasságban dolgozó markológép mögött a ház keresztmetszete rajzolódott ki, amelyet később új homlokzattal zártak le, ennek vonalában pedig déli irányban új szárnyat emeltek. Előtte, a bontott építőanyagok elszállítása után, az úttest és az új homlokzat között átmenetileg murvás parkoló létesült, beton virágágyásokkal körülvéve. A homlokzat beljebb „tolását” a Bajcsy-Zsilinszky út szélesítése miatt kellett elvégezni.

Már állvány borította a pártház új főhomlokzatát, s vakoláshoz előkészítették,

amikor a Rezi Károly (ma: Király) utca túloldalán álló igen szép egyemeletes, doborművekkel díszített saroképületének tetőszerkezetét elkezdték bontani. E ház „belső” értékét a földszinten működő Angyal patika bútorzata adta, amelynek egyes elemeit a gyógyszertár bezárása után a káposztásmegyeri Lóverseny téri patikába helyezték át. Még Ráday Mihály is bemutatta az épületet Unokáink sem fogják látni című műsorának 1987. november 11-i adásában, felhívva a figyelmet egy egész település történelméhez való kötődésének fontosságára. Ennek ellenére a ház megsemmisült, helyén több mint egy évvel később gyalogátkelőhely és villamosmegálló született.

Az Árpád úttól a Komját Aladár (ma: Lőrinc) utcáig immár egyetlen ház állta útját a szélesítendő Bajcsy-Zsilinszky útnak. A Petőfi és Jókai utcák közötti egyemeletes, egykor antikváriumot is magában foglaló épület bontását 1989 május-június körül kezdték, s még a nyár folyamán teljesen „elfogyott”. Ekkor a pártház előtt már folyt a közművesítés, s új szegélyköveket kezdtek elhelyezni, kijelölve a leendő (azóta megvalósult) úttest és járda határvonalát. (Érdekesként megemlíjtjük, hogy az év tavaszánkoranyarán a pártház főbejárata fölé elötetőt emeltek, s három zászlórudat állítottak mellé. Miután közel fél méterrel szélesebbre kiviteleztek az úttestet, a bejárati elötető „túlnyúlt” a járda szegélykövén, ezért abból vissza kellett bontani. A három zászlórudat is ki kellett emelni, mivel a készítendő úttest területén helyezkedtek el.)

Az ideiglenes útpálya észak felé. A szemben álló emeletes ház helyén ma a 30-30A buszok megállója helyezkedik el

Az ideiglenes útpálya dél felé. Háttérben balra a mai Burger King épülete, jobbra az ABC (mai Match) látható

A Bajcsy-Zsilinszky út bővítése csupán a Komját Aladár utcáig tartott, innen kifelé a Deák utcáig érintetlenül hagyták régi nyomvonalát. Ennek oka igen prózai: elfogyott az építkezésre szánt pénzüsszeg.

Mindeközben természetesen a városközpont (ideiglenesnek szánt) metróvégállomástól az Árpád út mentén nyugat és kelet felé is folyt az építkezés. A közművek áthelyezésével együtt felszedték az útburkoló köveket és a villamospálya paneljeit, s sok helyen a szilárd burkolatú járda is áldozatul esett, részben vagy egészben. Utóbbiak pótlására helyenként deszkákból ácsolt ideiglenes járófelületet készítettek. Gyalogosan csak az Árpád út két szélén lehetett közlekedni, a keresztutcák vonalában biztosítottak közöttük átkelési lehetőséget. A földmunkákkal elengedhetetlenül együtt járó por – csapadékosabb időben sár – évekig hozzátartozott a környék arculatához. A Bajcsy-Zsilinszky út 1-5. számú lakóház parkolójából alakítottak ki felvonulási területet, ahonnan a munkagépek a Bán Tibor (ma: Kassai) utcán át tudták legkönnyebben megközelíteni a metróépítés helyszíneit. (E telepen működik ma a Fővárosi Munkaügyi Központ IV., XIV., XV. kerületi kirendeltsége.)

Az Árpád út Duna felé eső vége is átalakulóban volt. Az egykori 3-as, 10-es és 55-ös villamosok vágányainak elbontása, s a kereszteződés megújulása itt is hosszabb időt igényelt. Ezért módosult az Óbuda, Bogdáni út felé közlekedő 184-es autóbusz útvonala 1987. október 15-étől, a Váci úti tengelyben

történő visszafordulása helyett a Váci út–József Attila utca–Attila utca–Árpád út–Váci út vonalát járta be. 1988 tavaszán fogtak hozzá a Váci út újpesti szakaszának felújításához, melynek során a burkolatcsere mellett kiemelték a nem használt villamosvágányokat is. Valószínűleg 1988 májusától az Árpád úti csomóponttól kifelé haladtak e munkálattal, a kereszteződés pedig 1989 második felére lépésről-lépésre formálódott mai alakjára. Az átalakulás időszakában jelzőlámpa nem szolgálta e kereszteződés közúti forgalmának irányítását.

1989-re „lehetett látni a fényt az alagút végén”, kezdett körvonalazódni a metróépítés miatt korábban megbontott és folytonosan változó terep új arculata. Újpest központjában valószínűleg még 1988-ban, legkésőbb 1989 első felében befedték a munkagödört, s készítették az aluljáró vasbeton födém-szerkezetét, egyúttal már láthatóak voltak a még félkész, Újpesti Áruház és a Diamant-ház előtti, valamint a leendő villamosmegállóhoz vezető aluljáró kijáratok (A mai buszvégállomás és az ABC irányú feljárók nyílása fölött ekkor még a Bajcsy-Zsilinszky úti forgalom zajlott). Nyár végére részben kiépült az út keleti útpályája, s az új (mai nyomvonalon vezető) villamosvasúti vágányok vasbeton panelaljait is részben elhelyezték. 1989. szeptember 12-én átmenetileg a villamosközlekedés leállt, s a vágányzár közel egyhónapnyi ideje alatt ismét átrendezték a Bajcsy-Zsilinszky út forgalmát.

(Folytatjuk...)

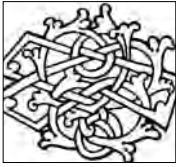
Az útakadálytá vált Angyal patika épülete bontásának kezdetén. Előtérben a régi, részben keramikokockás Bajcsy-Zsilinszky út, jobbra a vakolás előtt álló pártház látható

Az aluljáró vasbeton födém-szerkezetének és kijáratainak készítése (A szerző felvétele)

BARTA FLÓRA

Alkalmi vers a festőhöz

Berda József (1902–1966) 18 éves korától Újpesten élt. Ágy-, majd albérlő volt a Vörösmarty, Arany János, Templom, Dugonics, Irányi Dániel és az Aradi utcában. 1932-től haláláig az egykori Szent Gellért, a mai Berda József utcában lakott.

Jó barátságban volt Kosztolányi Dezsővel, akitől aktatáskát kapott ajándékba, ezzel járt különben élete végéig. Első kötetéhez Szabó Lőrinc írt előszót; versei jelentek meg a Nyugatban. József Attilával többször találkoztak Újpesten. 1932-ben az Új Anthológia – Fiatal költők 100 legszebb verse című gyűjteményben két költeménnyel szerepelt. Aba-Novák festette meg

portréját. Szerette Kodály Zoltán zenéjét. Szót emelt a vészkorszakban Csorba Géza szobrászművész érdekében. Barátja és segítője volt Hatvany Lajos, Illyés Gyula és Szőnyi István.

Az Újpesten született Szőnyi István (1894–1960) Kossuth-díjas festőművészhez különösen mély barátság fűzte. Zebegényben, műterem-házában sokszor felkereste, nem ritkán előzetes bejelentés nélkül. Híres képeit, például a Zebegényi temetést és az Este címűt külön is szerette, akárcsak az általa használt színeket. Az állandó munkával sohasem rendelkező Berda József hagyatékában postai feladóvevények jelzik, hogy a festő diszkrét pénztámogatásban is részesítette a költőt. □

BERDA JÓZSEF

Rajongás

(Egy gyűjteményes kiállításra, 1954.)

Nemes borokat élvező italínyencet nem részegíthet meg úgy a legtüzesebb ital, ahogy megmámorosodtam, mikor életed szélesre szabott művét színről színre láttam a szépség igaz valóságaként tündökölni. – Ó, merész és szelíd színekben tobzódó festmények, rajzok, vázlatok csodálatos változata a formák tengernyi meglepetése! Egyik bűvöletéből a másikba esett ámulatom: íme, az alkotóláz emberibb arca s ezt megmutatni már; az örökkévaló, amiért érdemes élni még! A mű lenyűgöz. Ez a te talentumod mindenkit megajándékozó legnagyobb öröme, Szőnyi István!

Berda József költő és Szőnyi István, a festő zebegényi házában udvarán 1956-ban (Forrás: szonyimuzeum.hu)

DR. KRISKA GYÖRGY

Információs tábla avatása a Dunakeszi-tőzegtavaknál

Az újpesti Karinthy Frigyes ÁMK környezetvédő tanárai és diákjai rendszeresen járják az észak-pesti régió természetvédelmi szempontból értékes területeit. A feltáró kutatómunka mellett nagy hangsúlyt fektetnek az ismeretek terjesztésére is, amelynek legújabb eredményeként 2012. január 22-én egy információs táblát helyeztek el a dunakeszi láp szomszédságában.

Az országos jelentőségű élőhely, amelyhez némileg hasonlót találhatunk a káposztás-megyeri Farkas-erdő mellett, jelenleg is az érdeklődés központjában áll. Ezt jól mutatja, hogy a diákok által szervezett akcióról és a tőzegláppal kapcsolatos legújabb fejleményekről az MTV1 is beszámolt esti híradójában. Nemrégiben nagy port vert fel egy „álzöld” szervezet lápellenes akciója, amelynek híre a Magyar Tudományos Akadémiára is eljutott. Az MTA Biológiai Osztálya 2012. január 23-án nyilatkozatot adott ki a dunakeszi láp védelmében, amellyel a legmagasabb hazai tudományos testület egyedülálló módon immáron második alkalommal emelte fel szavát az élőhely megmentéséért.

A dunakeszi láp megsemmisítésére irányuló fondorlatok tárháza egy újabb, ördögien cinikus trükkkel bővült 2011 őszén. Nevezetesen, a Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi és Természetvédelmi Felügyelőség láp létét megállapító augusztusi határozata ellen, amelyben a hivatal a dunakeszi láp magterületén saját szakértőivel elvégzett helyszíni szemle alapján a vizsgált teljes területre, összesen 51,481 m²-re megállapította az országos jelentőségű védett természeti terület (láp) jogi jelleget, egy nevében és deklarált céljaiban természet- és környezetvédő civil szervezet nyújtott be fellebbezést, hogy megakadályozza a tőzegláp természetvédelmi oltalom alá helyezését. Lépésével a Zöld Zóna

Országos Környezetvédelmi Egyesület az alapító okiratában szereplő célokkal teljesen ellentétes módon, aktív szerepet vállalt egy országos jelentőségű természetvédelmi érték felszámolására irányuló összeesküvésben. Az azóta eltelt időben napvilágra került, hogy a legfelsőbb politikai összefonódásoktól sem mentes szervezet már más alkalommal is részt vett hasonló jellegű akciókban, amelyről a greenprofit.hu-n jelent meg tényfeltáró cikk.

Az „álzöld” szervezet akciója nem csak a természet védelme iránt elkötelezett magánemberek felháborodását váltotta ki, hanem újabb állásfoglalásra készítette a Magyar Tudományos Akadémia Biológiai Tudományok Osztályát is. Akár a korábbi, 2010. január 25-én megjelent álláspontjuk, amely a természeti érték mellett a terület várostörténeti értékét is hangsúlyozta, a mostani állásfoglalás is kiemelt egy nagyon fontos, a területtel foglalkozó szakemberek által eddig figyelmen kívül hagyott tény. A tudósok megállapítása szerint a dunakeszi lápként ismert élőhely tőzeglápfoltjaival és homokpusztagyepeivel olyan ökológiai egységet képez, amelynek megőrzése csak együtt lehetséges, ezért hibás az a megközelítés, amely csak a terület lápfoltjait kívánja védelem alá helyezni. Az akadémia első, korábbi nyilatkozata „süket fülekre talált”, talán ezért is döntött úgy a tudományos testület, hogy állásfoglalását a legfőbb állami illetékeseknek, Illés Zoltán államtitkárnak és Fülöp Sándor környezetvédelmi országgyűlési biztosnak is elküldi. Válasz egyelőre nem érkezett az MTA állásfoglalására.

Az MTA Biológiai Tudományok Osztályának állásfoglalása a dunakeszi láp megőrzéséért:

„A tőzeglápok az egész világon kulcsszerepet töltenek be a biológiai sokféleség megőrzésében, hiszen ezek az évezredek természeti képződmények az élővilágnak hihetetlenül gazdag és pótolhatatlan tárházait

jelentik. Mindezt felismerve e területek utolsó maradványai Magyarországon is szinte kivétel nélkül már törvényi védelem alatt állnak. Budapest határában az évezredes múltú dunakeszi láp egy hipermarket terjeszkedési tervei miatt most mégis veszélybe került.

A teljes maradvány élőhely védelmében az MTA Biológiai Tudományok Osztálya 2010. január 25-én már kiadott egy állásfoglalást, amely legnagyobb sajnálatunkra nem érte el célját, mert a Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőségnek az ügyben hozott pozitív határozata egy fellebbezés benyújtása következtében nem válhatott jogerőssé. A dunakeszi láp valószínűleg természeti értékét vitatva újabban olyan szakmailag teljesen megalapozatlan áltudományos nézetek kerültek nyilvánosságra, amelyek ellentétesek a hiteles természet-tudományos tájékoztatás céljaival, így újra szavunkat kell hallatnunk.

A főváros északi határvidéke sokáig fehér folt volt a tudomány számára, a régióra vonatkozó első botanikai feltárás eredményei is csak 1994-ben láttak napvilágot. A felmérés a dunakeszi láp területére is kiterjedt, és megállapította ennek jelentős természetvédelmi értékét. Az itt megjelenő növény-társulásokat tőzegráfrányos lápként, lápi füzesként, lápi magassásosként az ezeket kísérő kiszáradó kékperjés láprétekként, árvalányhajás homokpusztagyepökként azonosította.

1998-tól kezdődően az M0-ás út építése miatt a Mogyoródi-patak mindkét partja mentén Rákospalotától Újpesten át egészen a Duna vonaláig gigantikus földmunkák kezdődtek. Ezek során teljesen eltűntek a Mogyoródi-patakot kísérő vizes élőhelyek, a tőzegráfrányos lápok, lápcserjések, mocsárrétek és láprétek. A súlyos természetrombolást egyedül a dunakeszi láp élte túl. A jelenleg is terjeszkedni kívánó bevásárlóközpont beton-tengerével már véglegesen elszigetelte a lápot a légvonalban alig másfél km-re folyó Duna élővilágától.

A dunakeszi láp a tőle elválaszthatatlan homoki társulásokkal együtt különleges mozaikos élőhely-együttest testesít meg. A változatos élőhelyi viszonyoknak köszönhetően a dunakeszi lápon jelenleg egy na-

gyobb létszámú, stabil mocsári teknős populáció él. A faj egyedei erősen kötődnek a vizes élőhelyekhez, életük nagy részét a vízben és a vízparton töltik. A mocsári teknős vizes élőhelyét, a dunakeszi láp magterületét keletről egy meredek partfal, délről a bekötőút, míg északról a szintén vizes élőhelynek számító tőzegtavak határolják. Ebből belátható, hogy ha a dunakeszi láp nyugati és keleti lápfoltjai közötti homokpuszta gyepek beépítésével elveszik a teknősök egyetlen lehetséges tojásrakó helyét, az a populáció végérvényes kipusztulásához vezet.

A láp vonzáskörzetében több ezres kétéltűállomány él, amelynek a nyugati és a keleti lápfoltok nyíltvízű részei jelentik a tavaszi és nyár eleji időszakban a régió egyetlen peterakó helyeit. A természetvédelmi szempontból igen jelentős madárállomány létének is fontos feltétele az élőhely mozaikossága.

Állásfoglalásunk szerint az élettér további csökkentése esetén nem tartható fent az élőhely mozaikos szerkezete és nem biztosítható a terület élővilágának megőrzése. A terület természetvédelmi és tájészettikai értéke a társadalom természet- és környezetvédelmi tudatának fejlesztése szempontjából is különösen jelentős.”* □

*Forrás: http://mta.hu/viii_osztaly_hirei/allasfoglalas-a-dunakeszi-lap-vedelme-erdekeben-129135/

Az újpesti Karinty Frigyes ÁMK Környezetvédő tanárai és diákjai a táblaavatón

HIRMANN LÁSZLÓ

Dr. Istvánffy Ernőné Miklós Margit

A huszadik század első felében, a háború előtt még ritkaságszámba ment, ha a lányok diplomát szereztek, asszonyként – családanyai szolgálatuk mellett – szuverén szakmai életutat jártak. Miklós Margit a hölgyek ezen csoportjába tartozott.

Pedagógus családból származott, édesapja gimnáziumi tanár volt. Édesanyja, aki tanítói végzettséggel rendelkezett, korán megözvegyült, egyedül nevelte fel három gyermeküket. Margit nevű leányukat, aki 1906. november 10-én született, taníttatta, így az az elemi iskoláját követően az újpesti leánygimnáziumban szerzett érettségit. A család ekkor

a Király utca 13.-ban lakott, azon a tájékon, ahol manapság a sétálóutca a lakótelepre ér. Miklós Margit rajztehetsége korán megmutatkozott, azért kezdte meg felsőfokú tanulmányait az Országos Képzőművészeti Főiskolán, ahol a neves festőművész, Rudnay Gyula tanítványa lett. Az akkori közfelfogás és társadalmi megítélés nem kedvezett a női művészeti pályák felívelésének, így Miklós Margit tanári végzettség birtokában pedagógusként kezdett dolgozni. 1931-ben, mint óraadó tanár kezdte meg működését egykori iskolájában, az újpesti leánygimnáziumban. Kétévnyi tanítás után a mezőtúri állami leánylíceumba kapott kinevezést. A vidéki városban töltött három év meghatározó volt számára: megismerkedett a helyi népművészettel, ami nagyban befolyásolta művészettörténetet tanító pedagógusi látásmódját. 1936-ban a fővárosi – azóta már nem létező – Mária Terézia Leánygimnáziumban helyezkedett el, mindössze egy évre. Ekkor már ismerte a fiatal újpesti állatorvost, dr. Istvánffy Ernőt, akihez 1937-ben ment férjhez. A házaspár az újpesti vágóhíd melletti szolgálati lakásban talált otthont. Két leánygyermekük született. (Júlia ma is Újpesten praktizáló fogorvos, Hajna, a Corvinus Egyetem tanszékvezető tanára).

Miklós Margit ekkor újra az újpesti leánygimnáziumban (ma: Kanizsay Dorottya Egészségügyi Szakképző Iskola és Gimnázium) helyezkedett el, ahol művészettörténetet és rajzot is oktatott. Tanítványaira nagy hatással volt, még évtizedekkel később is szeretettel invitálták osztálytalálkozókra. Férje révén, aki hamarosan az újpesti vágóhíd igazgatója lett, a városi polgári élet középpontjába került. Kiterjedt baráti társasággal, az újpesti Katolikus Körhöz is köthető társadalmi kapcsolatokkal rendelkeztek. Derűs, vidám természetével sok barátot szerzett magának.

A kibontakozó háború kezdetben nem zavarta meg a család életét. A vágóhídnak fontos szerepe volt a városi lakosság húsellá-

Dr. Istvánffy Ernőné Miklós Margit

tásában, dr. Istvánffy Ernő mindenki által elismert szakmai tudása és igazgatói beosztása stabil hátteret teremtett a családnak. Csupán a főváros környéki harcok idején hagyták el lakhelyüket. A család ekkor a jó barát, Czeti István főorvos által vezetett, Baross utcai szeretetotthonban talált menedéket.

A háborút követő időszak alapvető változásokat hozott az Istvánffy család életében is. Az édesapa ugyan átmenetileg a vágóhíd élén maradhatott, de felesége munkahelye megváltozott. 1948-ban, a politikai változásokkal egy időben a művészettörténet tantárgy kikerült a középiskolák tanrendjéből. Miklós Margit emiatt az Április 4. Téri Általános Iskolában (ma: Tanoda tér) kapott katedrát, ahol a rajz tantárgyat oktatta. 1948 januárjában a Nemzeti Parasztpárt tagja lett. Választásában két szempont játszhatott szerepet. Egyrésztől apai nagyszülei maguk is földművesek voltak, másrészt a háborút követően a parasztpárt képviselte leghitelesebben a demokratikus elveket. Az ötvenes évek a családot is sújtották, édesanyját és fivérét kitelepítették, a család csak félve gyakorolhatta katolikus vallását.

Férje sem tarthatta meg igazgatói címét. Leváltották a Vágóhíd éléről, de szakmai tudását nem nélkülözhatték. 1948-ban az újpesti Húsipari Ellenőrző Szolgálat vezetője lett. Szerencsére a családnak a szolgálati lakásból nem kellett kiköltöznie.

Istvánffyné Miklós Margit számára az általános iskolai oktatás nem jelentett igazi kihívást. Örömet hozott a kisgyermekkel való foglalatosság, tanítványainak legsikeresebb rajzait nagy becsben tartotta, élete végéig megőrizte azokat. Egyik tanítványa így emlékezett vissza: „Istvánffyné rajzot tanított, a színek bővöletére nála eszméltem. Odajött közénk, kikevert a festőtálcában egy-egy merészebb színt, az addig sematikus tárgyak felragyogtak javító ecsetvonásai alapján a rajzlapokon. A vízfestés élménnyé változott. Mellékesen művészettörténetet is tanultunk az ókortól napjainkig. Múzeumba jártunk, mert elszégyelltük tudatlanságunkat.”

Diákjai hamar megkedvelték, de nagyon hiányzott számára a művészettörténet

mint önálló tantárgy tanítása. Szakmai kvalitását ezért kedvteléseiben kamatoztatta. Előszeregettel végzett kézműves tevékenységet, jobbára az új technikákat próbálta ki. Megismerkedett az üvegfestéssel és a batikolással is. Lakásukat egyedi, népművészeti stílus elemeket hordozó bútorokkal, dísz tárgyakkal rendezte be. Naprakészen követte a művészettörténet új eredményeit, szakmai folyóiratokat olvasott, képzőművészeti albumokat lapozgatott. A politikai rendszer által lezárt határokat csak néhány alkalommal léphette át. Egy-két nyugat-európai utat leszámítva csak álmaiban jutott el a művészettörténet tárházainak számító gazdag mediterrán és atlanti városokba.

1961-ig, nyugdíjba vonulásáig megszakítás nélkül ugyan azon általános iskolában dolgozott. Ezt követően már csak a családjának élt, unokái nagy örömeire. Ezeket az éveket a tihanyi nyaralások tették emlékeztetéssé számára. Mivel a politikai rendszert nem támogatta, állami elismerésben nem részesült. Szeretett városa azonban nem felejtkezett el érdemeiről. 1990 novemberében az Újpesti Értelmiségi Klub és a Városvédő Kör – a közvélemény álláspontját kifejezve – „Ad honorem Újpest 1840-1990” feliratú emlékéremmel köszöntötte a város életében fontos szerepet vállaló 19 személyt. Ezen emlékéremet mindösszesen három hölgy vehette át, köztük dr. Istvánffyné Miklós Margit. Külön öröm lehetett számára, hogy férje is részesült ugyan ebben az elismerésben, így egyedüli házaspárként ülhetek az ünnepségen a kitüntetettek között.

1996-ban felkérést kapott, hogy legyen kurátora az újpesti köztisztviselők díjazására létrejövő Kriszt Lajos Emlékére Alapítványnak. Dr. Erdélyi Lászlóval, a város egykori jegyzőjével együtt kapták a lehetőséget, hogy évente tegyenek javaslatot a kitüntetendő személyére. Az első díjátadó ünnepségen még személyesen volt jelen. Idős kora miatt fogyatkozó ereje azonban már nem tette lehetővé, hogy aktív szereplője legyen a rendszerváltást követően újrászerveződő újpesti civil életnek.

1998. március 18-án hunyt el. Férje mindössze fél évet élt özvegyi sorban. Ma mindketten a megyeri úti temetőben nyugszanak.

Mezőtúr látképe archív fotón

Istvánffyné Miklós Margit élete Újpesthez kötődött. Hajadonként azonban néhány évet a Berettyó partján, Mezőtúron töltött. A város ősi múltra tekinthet vissza. Első írásos említése a 13. század első feléből való. Mezővárosi rangot Nagy Lajos királytól kapott 1378-ban. Ekkorra tehető a település címere, amely az Anjou liliumot ábrázolja. Mezőtúr az évszázadok során a Tiszántúl egyik kereskedelmi központja lett. Afféle hídszerepet töltött be, mivel a közeli Sárrét mocsárvilágán csak itt lehetett átkelni. Vásárai messze földön híresek voltak. A város kulturális élete a reformáció korában teljesedett ki. Debrecent követően a keleti országrész második legjelentősebb iskolavárosa lett. Itt esett fogságba a neves protestáns hitszónok, Szegedi Kis István. 1606-ban nyitotta meg kapuit a református gimnázium, ahonnan a diákok a Wittembergben található híres

egyetemre is eljutottak. Különös értéket képviselt az iskola 16 000 kötetre rúgó könyvtára.

A 17. században a környező termőföldeken zajló gazdálkodás mellett megerősödött a kézműipar is. Szücsmesterek, csizmadiák, fazekasok működtek a városban, portékáikat kereskedők juttatták el egészen Erdélyig. A kibontakozó nagyipari fejlődésből azonban Mezőtúr nem tudta kivenni a részét. Szolnok átvette regionális vezető szerepét. Városias intézményrendszere, járásbíróháza, királyi közjegyzősége, közkórháza és vasútállomása azért kiszolgált a 25 ezer főre duzzadt lakosságot. A helyi népművészet formavilága, díszítő motívumai nagy hatással voltak az ifjú pedagógusra, Miklós Margitra. Megismerte többek között idősebb Badár Balázs hírneves fazekasmestert is. Elsősorban neki köszönhető, hogy Istvánffyné Miklós Margit családjának konyháját és étkezőjét ma is népi kerámiák díszítik. □

Egy újpesti képviselő a '30-as évekből

A kiegyezés utáni Magyarországon is meghonosodott a porosz mintájú virilis képviselői rendszer, mely képviselői jogot adott a települések legnagyobb adófizetőinek. 1872-ben Újpest nagyközség képviselőtestületében 20 fő, az 1907-ben megalakult városi testületben a 100 fős teljes testület fele került ki a település legtöbb adót fizető lakosai közül. Balogh Antal bőrgyáros is egyike volt a harmincas évek végén működő testület virilis tagjainak. Keresztfiával, dr. Hollósi Antallal idézzük meg a képviselő és áldozatkész felesége személyiségét.

– *Honnan és mikor került Újpestre Balogh Antal és felesége?*

– Anyai nagyapám alsócsíki, s a testvére volt későbbi keresztapám Balogh Antal. Tímármesterséget tanult még Csíkban. Az első világháború után a románok elől menekülve érkezett Újpestre. Választása bizonyára azért esett a városra, mert akkor már itt nagy hagyományai voltak a bőrszaktervezésnek. Felesége Antal Rozália, a keresztanyám, szintén csíki volt, a mai Hargita megyei Kardfalváról származott. Keresztapám először alkalmazottként helyezkedett el, majd nem sokkal később önálló tímárműhelyt nyitott. Csak valószínűsíteni tudom, hogy a későbbi bőrgyár helyén állt az üzlet, az akkori Tisza (ma: Gárdi Jenő) utcában. Egyébként két bőrgyár is működött már akkor az utca környékén: az egyik tulajdonosa Csillag Tibor, a másik Hirsch Jakab volt. Itt vásárolt telket Balogh Antal, s épített rá üzemet és lakóházat is, mely 1936-ra készült el.

– *Elég „nagyüzemnek” kellett lennie, ha a legnagyobb adófizetők közé kerülhetett tulajdonosa.*

– A Balogh Bőrgyár száz munkást foglalkoztatott, mellette két vagy három bérház állt, ebben lakott a munkások jó része. Szakmunkások, bizalmi emberek, portások, gépkocsivezetők. Keresztapám gyárában tanulta ki a szakmát, és ott lakott dr. Horváth László állatorvos édesapja is. Keresztapám a munkások pihenéséről is gondoskodott: nyaralásuk

segítése érdekében épített egy nyaralót Alsógödön, egy pedig a család saját használatára készült Felsőgödön. Háború után mindkettőt államosították.

– *A családi hagyomány biztosan őrizz emlékeket életmódjukról.*

– A második világháború előtti időkig az újpesti jómódú polgárok életét éltek. Jóllehet mindketten középfokú végzettséggel rendelkeztek – keresztanyám kereskedelmit végzett, s rendkívül jó üzletasszony volt – rendszeresen látták vendégül a város notabilitásait. Baráti körük egy része még erdélyi származású is volt, ezért a kötődés többszörös is lehetett. Még a háború után is rendszeresen vendégeskedett náluk a Czeti család szinte minden tagja, vagy az Istvánffy család több generációja, de az egykori tisztifőorvos, Holkó doktor és családja, vagy a jó nevű hangmérnök, Pintér György édesapja is. Mellettük sok erdélyi író, költő is megfordult náluk. Természetesen a bőripar sok szakembere, gyárosok és kereskedők tartoztak körükhöz: Wolfnerek, Csillag, Hirsch, Paulich. Vagyonukat nem éltek fel, autójuk is annyi volt, amennyi éppen kellett. Személyautójuk sofőrrel rendelkezésre állt, keresztanyám sosem vezetett, keresztapám használta az autót.

– *Akkoriban egy felelősségteljes gyártulajdonos és képviselő társadalmi kötelezettségekkel is bírt.*

– Buzgó katolikusok voltak, életükből sajnos hiányzott a saját gyermek. Bizonyára ez is szerepet játszott, abban, hogy a megyeri karmelita árvaházat jelentős mértékben segítették hosszú éveken keresztül. Az is előfordult, hogy a végzős tanulók egy-egy Doxa órát kaptak ajándékba. Ezen kívül is rendszeresen, jelentős mértékben támogatták az egyházközséget, elsősorban keresztanyám végezte ezt a tevékenységet. A templom belsőépítészeti emlékei mellett az 1934-ben felszentelt harangok feliratai is vallanak erről. „Segítő édes anyánk tiszteletére készítették: a megyeri karmelita nővérek zárdájának Balogh Antal és neje szül. Antal Rozália az 1934-ik évben.” A háború

után elvették a templom mellett lévő rendház iskolai célra. Ekkor plébánia nélkül maradt az egyházközség. Keresztanyám megvásárolta (akkor még rendelkeztek anyagi lehetőségekkel) a Megyeri út Thaly Kálmán utca sarkán álló házat, így át tudta menteni a plébániahivatalt másik épületbe. A hivatali teendőknél kívül az épület két karmelita nővér lakásaként is szolgált. Személyesen emlékszem rá, mert ministrálni jártam a templomba, s Márk Lajos plébános úrtól kezdve mindenkit ismertem. Szerencsére még 1956 után is elég komoly élet folyt a templom környezetében.

– *Egy virilista közéleti tevékenységet is kellett, hogy folytasson.*

– Kapcsolataik révén nemcsak a gazdasági, hanem a társadalmi, kulturális élet szereplői is lettek. Kulturális életet segítő tevékenységük mecénási tevékenységben is megnyilvánult. Számtalanszor tartottak színvonalas rendezvényeket Antal és Rozália napon, jeles művészek meghívásával. Tehetséges fiatal alkotóktól vásároltak képet és szobrot, házi ünnepekre előadóművészeket hívtak, egyszer Ferencsik János zongorakoncertjét is megszervezték.

– *Balogh Antal képviselőként részt vett a város ügyeinek intézésében is. Maradt-e a családi emlékezetben erről valami?*

– A politikai életben Újpestre jellemző toleranciával tartottak kapcsolatot például Kelemen Gyula szociáldemokrata politikussal és a mindenkori polgármesterekkel. Az újpesti orvosokkal, iskolaigazgatókkal is folyamatos kapcsolatot ápoltak. Szüleimtől tudom, hogy a '30-as évektől kezdődően a város számos ügye a fehérszital mellett dőlt el. Hivatalosan is beleszólhattak az ügyintézésbe, Újpesten nagyon erős volt a szociáldemokrácia, akik való-

Balogh Antalné Antal Rozália gyerekek között egy karácsonyi jótevékenységi rendezvényen

ban a munkásembereket képviselték. Kelemen Gyulával volt jó barátságuk is a közös tárgyalások során alakult ki. Természetesen bejáratos volt a polgármesterhez, tisztiorvoshoz – bőrgyár-tulajdonosként különösen fontos volt számára az egészségüggyel kialakított jó kapcsolat. Az ügyvédek közül baráti kapcsolatokat ápoltak Kerényi Armanddal és Töttösy Ernő édesapjával is. Inkább a városházán kívül intézte az ügyeket, testületi ülésekre például nem járt. A Vöröskeresztbe és a Katolikus Legényegyletbe rendszeresen ellátogatott. Képviselőként végzett munkájával kapcsolatos egyik büszkesége: a 93-as (később 8-as) villamos végig jött a Baross utcán egy vágányon, lekanyarodott a Vasvári Pál utcán, lement a Megyeri útig a régi Kanyar kocsmáig (ma: Zengő Büfé) és visszajött az Irányi Dániel utcán a régi városi házak mellett. Egyik utcán sem volt szilárd burkolat, talán valami pormentes makadám jellegűre emlékszem. A Megyeri utat bazalt kockával, a mellékutcákat kisebb kockakövekkel fedték, s igaz csak pormentesített, de külön járdát építettek a biztonságosabb közlekedés érdekében.

– *A rokonság Erdélyben maradt. Velük tartották a kapcsolatot?*

– Természetesen az Erdélyben maradt családtagokról sem feledkeztek meg. Keresztapámnak nyolc, keresztanyámnak pedig hét testvére volt. Az ő gyerekeik nevelését segítették, amilyen módon lehetett. A gyerekek csak a bécsi döntés után tudtak idelátogatni. Keresztapám három testvérenek gyerekeit átvállalták, lánytestvérenek kettő, egyik fiúnak szintén kettő és nagyapám egy lánya költözött Újpestre. 1940-ig édesanyám olyan román területen élt, hogy magyarul nehezen fejezte ki magát. Hamarosan pótolta a hiányokat, itt végezte el a polgári iskolát és szerzett számviteli végzettséget, s keresztapám gyárában dolgozott könyvelőként. Keresztapám nevelt lányai – a Balogh lányok – így ismerték őket Újpesten, mindegyike kapott lakást a nevelőszülőktől s vele valamilyen egzisztenciát.

– *Szülei hogy ismerkedtek meg?*

– Édesapám családja a Dunántúlról származik, 1919-ben a kommün elől menekülve, valahogy feljöttek Budapestre. Nagyapám postán dolgozott altisztként, és a Wekerle telepen kaptak egy kétszobás lakást, vezetékes vízzel és

kis kerttel. Ott nevelték fel két gyermeküket. Apám érettségizett, nagynéném polgárit végzett. Apám karpaszományosként egy darabig hadiüzemben dolgozott, végül mégis besorozták, és Debrecenig jutott csapatával. Dálnoki Miklós Béla hadtestével került a visszavonuláskor először Gödöllőre, majd Újpestre az ostrom idején. S az óvóhelyen ismerkedtek meg anyámmal. Az esküvői képükön, 1945-ben látszik, hogy még katonaruhát viselt.

– *Milyen megpróbáltatásokat hoztak a háborús évek? Jutott-e erejük, idejük az üldözöttek segítésére?*

– A német megszállás alatt azonnal hadiüzemmé nyilvánították a gyárat, aztán az oroszok ugyanígy. Kellott a cipő és a nadrágszija a katonáknak. A háború alatt elhurcolt sok zsidó kereskedő, iparos ismerőseik értékeit letétben őrizték, bízva abban, hogy ha visszatérnek, újból hasznosíthatják azokat a tulajdonosok. Több személy bújtatásáról nem tudok, de Soór Zoltán urológus, bőrgyógyász hosszú ideig praktizált Újpesten, a Városi kórházban is dolgozott – egyik szülője révén zsidónak számított, amiről különben fogalma sem volt, nem is törődött vele. A származási igazolások bevezetése idején nem is akart foglalkozni a dologgal. Amikor azonban már az ún. második zsidótörvényt is meghozták, a keresztszüleim házának hátsó udvarán egy bunkerben vészelte át a korszakot. Keresztapám a bunker fölé földet hordatott. Egy raktárépületen keresztül egyesén a gyárból át lehetett jönni az óvóhelyre légitámadás idején. Jellemző, hogy olyan mennyiségű föld védte a bunkert, hogy a háború után apámmal és öcsémmel évekig hordtuk el a dombot, hogy valamilyen virágoskertet alakíthassunk ki az udvaron.

– *Hogyan alakult az élete a Balogh házaspárnak a háború után?*

– Egy tollvonással államosították a gyárat, mindenüket elvették. Népbiztost állítottak a gyár élére, aki valamit konyított a szakmához. A házat is államosították, nekünk szüleimmel megengedték, hogy bérlőként maradhassunk. Hosszú évtizedek után végülis kárpótlásból tudtuk öcsémmel közösen visszavásárolni az épületet. 1950-ben jött a tragédia, a kitelepítés. Az egyik lányt, aki még velük élt, mert egyedülálló volt, szintén elvitték. Előzőleg többször hívták őket külföldre az ismer-

rősök, Svájcba is mehettek volna. Emlékszem sokszor már össze is csomagoltak, pénzt helyeztek el külföldön, a festményeket, szőnyegeket összetekerték, de aztán mégis maradtak, mert keresztapám azt mondta, ő nem bántott senkit, nem megy sehová. Keresztanyám pedig még 1949 húsvétján is manrészát szervezett Alsógödön a gyári munkásoknak. 1950-ben látam utoljára keresztapámat egészségesen, három év múlva költözhetek vissza Felsőgödre. Ott a nyaralójuk egyik részében lakott a régi gondnok, aki emberségből befogadta őket. Keresztapám betegen jött vissza, rövidesen meg is halt. Keresztanyám 1956-ig csak titokban jöhetett hozzánk rövid időre, mert Budapestről kitiltották őket. Szomszédoknál, ismerősöknél elhelyezett értékeiket lassan visszaszerezte. Több telkük volt: Újpesten, Fóton, Zamárdiban, Tökölön. Az '50-es évek végén '60-as évek elején miután sikerült visszaperelni őket az államtól, eladogattuk, és abból sikerült néhány nagyobb értéket vásárolni. A zamárdi telekből lett az első televízióink. A perek során egy magánügyvéd volt segítségünkre, a már említett Kerényi Armand. Prakszist azért sikerült megőriznie, mert Münnich Ferencsel ült együtt börtönben. Keresztanyám haláláig dolgozott, a telkek árából és házvezetőnői keresményéből élt. Az Andrassy utcai (ma: Szekfű Gyula u.) Paulich Bőrgyár tulajdonosának gyerekeinél vállalt munkát, akik vegyész-mérnökök voltak és egyetemi tanárok lettek. Náluk lett rosszul a szívével és halt meg rövidesen.

– *Mi lett a gyárral?*

– Az államosítás után sokáig nem üzemelt, később az Izzó raktárhelyisége volt benne, tudomásom szerint mostanában egy kisvállalkozás működik az épületben. □

A Balogh lányok Hollósi János és Balogh Mária Gizella esküvőjén 1945-ben

Könyvek Újpestről

A közelmúltban megjelent nagyalakú kötet segítségével, az 1780-as évektől 2011-ig, több mint 30 archív térképen követhetjük nyomon Újpest fejlődését. Lőrincz Róbert, a kiadvány szerkesztője, a szakszerű válogatás mellett szöveges magyarázatokkal kíséri és urbanisztikai érdekességekről is tájékoztatja az érdeklődőket. A képzeletbeli időutazás az első katonai felmérés során készített térképpel indul (ez mindössze két épületet és három utat jelöl), és egy 2011-ben megjelent városrajzzal zárul (amelyen már a Megyeri híd, és az M0-ás út újpesti szakasza is szerepel). A hiánypótló kötet nemcsak a térképek kedvelőinek készült, hanem mindazoknak, akik a rajzokból kiolvassák a különböző közterületek, épületek történetét, az utcánév-változásokat, s akiknek nem (csak) térkép e táj. A könyv az Újpesti Helytörténeti Alapítvány kiadásában jelent meg.

Bertalan Tivadar Újpest díszpolgára életműkötetét üdvözölhetjük a legújabb könyveink között. Neves művészeti írók, kortársak írásai mutatják be az alkotót. Bertalan Tivadar saját vallomása szerint „kóbor reneszánsz művész” – e jellemzést a kötet tartalma is példázza. Gyönyörködhetünk grafikáiban, festményeiben, olvashatjuk kedvesen ironikus szentenciáit. Belecsöppenünk a filmkészítés világába egy-egy látványtervét csodálva. Megállapíthatjuk, hogy nem túloz Jean Delannoy, mikor a világ egyik legjobb Art Direktoraának nevezi. Az album utolsó harmada prózai köteteinek bemutatását, sajtóban megjelent méltatásokat, interjúkat, s munkásságának elismeréseit tartalmazza teljes képet adva a művész életéről, nem megfélelkező a biztos háttérrel adó családról sem. A kötet tipográfia szintén a művész munkája. A kötet az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben is megvásárolható.

Iskolai névfelvétel

2011. december 17-én látványos keretek között vette fel Bene Ferenc nevét az újpesti Testnevelés Tagozatos Általános Iskola. A sport iránt elkötelezett intézmény az UTE kiváló labdarúgóját választotta névadóul. Az ünnepségen – amelyen megjelent a sportember fia, ifjabb Bene Ferenc is – Wintermantel Zsolt polgármester leleplezte Szabó Sándor szobrászművész Bene Ferencről készített domborművét, amely díszhelyre kerül majd az iskolában.

Megemlékezés

Aschner Lipót, az Egyesült Izzó egykori vezérigazgatója, az UTE elnöke születésének 140., halálának 60. évfordulója alkalmából az Újpesti Városvédő Egyesület január 29-én koszorúzással egybekötött megemlékezést tartott a Kozma utcai temetőben. A Megyeri úti stadion falán lévő emléktáblánál február 3-án került sor a lila-fehér klub és az Újpesti Közművelődési Kör megemlékezésére.

Tábla-avatás

A kommunizmus áldozatainak emléknapja alkalmából Újpest Önkormányzata február 24-én márvány emléktáblát avatott az újpesti Mártírok útja 58. számú ház falán. Az 1945-ben német hangzású nevük miatt a hazai és a szovjetunióbeli lágerekbe elhurcolt újpesti lakosok szenvedéseire emlékező táblánál Wintermantel Zsolt polgármester mondott ünnepi beszédet, majd dr. Derce Tamás korábbi polgármesterrel közösen leleplezte a Tóth Dávid szobrászművész által készített márványtáblát.

Gyász hír

2011. december 29-én tragikus hirtelenséggel, életének 53. évében elhunyt Gyöngyösi Zoltán Liszt-, Artisjus- és Újpestért-díjas fuvolaművész. A művészt Újpest Önkormányzata és a Zeneakadémia saját halottjának tekinti. Végző búcsúztatására február 4-én került sor az újpest-kertvárosi Szent István-plébániatemplomban. Hamvait Újpesten, a Megyeri temetőben helyezték örök nyugalomra.

Márciusi számunkban az 5., 9., 20., 21. és a 22. oldalon látható fotókat az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre.